IV

ÎN SIRIA : SOLOMON KLEIN

Plecarea mea din Cairo nu întristă, cîtuşi de puţin, pe Mihail. Nu mi-a fost greu, să-l fac să priceapă necesitatea acestei despărţiri. O socotea odihnitoare pentru el însuşi, în timp ce pentru mine era obligatorie şi dureroasă. Desigur, nu manifesta indiferenţă, nu ! dar era vădit că mîhnirea nu-l sustrăgea de la preocupările sale actuale, pentru care prietenia noastră juca un rol secundar.

Echilibrul sufletesc al lui Mihail e cu totul altul decît cel de altădată. A dispărut rezistenţa lui în faţa nesiguranţei zilei de mîine. Prietenul meu se aseamănă cu un copac pe jumătate uscat şi pe care furtuna îl face să trosnească din toate încheieturile. Nu mai este stejarul tînăr, ale cărui avînturi generoase nimiceau iedera sufocantă a familiei sale aristocrate, evadînd cu fruntea sus către frumuseţea ameninţătoare a cerului. El se reîntoarce, cu sufletul micşorat, la mijloacele clasice de apărare ale micii burghezii, împotriva rigorilor vieţii. Se simte protejat doar prin posesia banului.

A venit la gară să mă îmbrăţişeze, puţin înaintea plecării trenului spre Port-Said. Purtarea lui fu de-a dreptul cinică. Vorbele sale păreau să-mi spună, în realitate : „Nu-i aşa că te poţi lipsi de prietenia mea ? Nu cumva ai descoperit un prieten care să mă înlocuiască, fără mare pagubă ? Tu trebuie să găseşti firesc ca eu să-mi recapăt libertatea".

Şi în clipa cînd trenul se puse în mişcare, el avu un surîs şi un salut cu mîna, care voiau să-mi zică : „Du-te spre fericirea ta !".

Ei bine, nu! Nu, dragul meu Mihail! Tu trişezi cu propria-ţi conştiinţă.

Coborîm la Port-Said, probabil, cu stîngul: ni se spune că vaporul pentru Beirut tocmai plecase. Un altul, care trebuia să-l urmeze a doua zi, era prea scump pentru punga noastră. Şi, în sfîrşit, un vapor convenabil pentru noi nu pleca decît peste cinci zile. Vai nouă!... Vom fi siliţi să intrăm în banii de drum.

O clipă, disperarea ne stăpîni sufletele; eram însă blindaţi cu dorinţe de neînvins, aşa că ne revenim repede în fire. Musa spuse:

— Mă duc să-mi tapez evreii!

— Şi eu grecii! replicai.

Plecă să găsească un rabin. Eu, un episcop. Ne reîntîlnirăm la prînz, cu mîinile goale.

Rabinul i-a refuzat ajutorul, pur şi simplu; iar episcopul meu fu cît pe-aci să mă bată.

— Vezi tu? spuse Musa. Degeaba Isus a creat o nouă religie. Cea veche îngăduia omului să fie nesimţitor faţă de aproapele său.

Ne hotărîrăm s-avem răbdare şi să ne căutăm scăparea în oameni mai aproape de pămînt, decît rabinii şi episcopii. Cutreierarăm cafenelele greceşti şi evreieşti din piaţă, spovedind nenorocirea noastră, cui voia s-o asculte. Mulţi făcură pe surzii. Alţii ne compătimiră. Cîţiva ne strecurară cîţiva silingi, ceea ce era puţin. A treia zi de la sosirea noastră acolo, sătui de-a fi supţi noaptea de ploşniţe feroce, ne întrebam dacă n-ar fi cuminte să facem cale-întoarsă, înainte de-a ne trezi fără ultimul taler în buzunar. Cînd, deodată, salvarea ne pică din cer. Un fochist grec, de pe un vapor mare care acostase la Port-Said, binevoi să-şi plece urechea cu căldură la povestea nenorocirii noastre. Fu mişcat şi de îndată trecu la fapte. Scoase o batistă din buzunar, puse un taler în ea şi începu să facă chetă printre numeroşii clienţi ai cafenelei unde ne aflam. Cum toată lumea îl cunoştea, strînse pe loc două lire sterline. Era aproape de cît aveam nevoie pentru bilete. Ni le cumpără chiar el, ca să se încredinţeze că nu sîntem pungaşi. Apoi acest om brav se întinse cu noi la taifas, interesîndu-se de viaţa noastră şi povestindu-ne-o pe-a lui.

Astfel, aflai că era cetăţean englez, însurat cu o englezoaică, avînd domiciliul la Bombay, port către care se îndrepta nava lui. Îmi făcu o descriere atît de patetică, încît

imaginația mea nebună luă foc. Tocmai citisem *Sacuntala* de Kalidasa, în minunata traducere a marelui nostru poet Coşbuc. Aveam capul plin de altă carte mai veche : *Lumina Asiei*. Nu-mi trebui mai mult. A fost de-ajuns să întîlnesc pe acest om foarte tandru, care-mi povesti despre viața fantastică a Indiei, ca să uit de Musa și de toate și să-i propun să mă ia cu sine în această țară, unde credința și visul umplu întreaga existență a locuitorilor.

Fochistul nu se miră de înfierbîntarea mea ; îmi spuse că numeroşi oameni, după cîte ştie el, sacrificase totul dragostei lor pentru India și se oferi să mă prezinte comandantului său. Dar, vai ! Musa protestă atît de vehement împotriva „năzbîtiei mele descreierate" contra „tentativei mele de trădare", încît a trebuit să renunț la realizarea visului meu de-a evada, fără putință de întoarcere, din viața schiloadă la care mă supunea un veșnic compromis între aspirațiile mele de credință totală și datoria mea filială. Am luat, totuși, adresa fochistului și mi-am promis să folosesc altă ocazie pentru îndeplinirea unei dorințe atît de scumpă sufletului meu.

Port-Said va rămîne pentru mine marea răspîntie a drumurilor maritime, unde inima mea a simțit și înregistrat pulsația arterelor vieții universale de pe planeta noastră. Aici am avut viziunea clară, sentimentul precis al diversității destinelor omenești care smulge pe bărbat de nevastă, pe fiu de mamă, pe amant de amantă, și-i azvîrle cu violență în spații către care se simt atrași de afinități, mai armonioase decît cele create prin legături de familie. Adevărata noastră înrudire și adevărata patrie sînt, adesea, la antipodul locului unde ne naștem și unde trăim ca niște străini.

De pe vaporul care mă ducea la Beirut salutai acest oraș micuț și statuia lui Ferdinand de Lesseps, a cărui privire aspră, ațintită asupra canalului, părea să spună oamenilor fricoși : „Haideți ! Mișcați-vă ! Iată încă o cale ce ar putea să vă conducă către *voi înșivă !*"

Aș vrea să vă spun, fără nici o părtinire, ce impresie mi-a făcut omul care ne-a întîmpinat la Beirut și despre care auzisem atîtea lucruri necurate. Simt însă că-i zadarnică dorința să fii veridic, cîtă vreme toate aspectele vieții, pe care le simți, sînt dependente de inima noastră, de dragostea sau de ura noastră, de bucuria sau de plictiseala care ne stăpînesc o clipă pasiunile.

Sosind la Beirut, ne simţeam atît de săraci, atît de îndepărtaţi de ţara noastră şi atît de pierduţi în această Turcie asiatică a lui Abdul-Hamid, încît eram gata să ne înfrăţim chiar şi cu dracul însuşi, dacă s-ar fi prezentat în faţa noastră cu zîmbetul pe buze.

Pe bună dreptate, văzurăm un înger salvator în persoana chipeş îmbrăcată, de statură înaltă, zîmbitoare şi vorbindu-ne româneşte, care sări pe punte, chiar în momentul cînd barcagii sălbatici voiau să ne uşureze de ultimii piaştri. Klein ridică încetişor mîna, rosti două cuvinte imperceptibile şi iată-l pe şeful poliţiei, care supraveghea debarcarea, alergînd spre noi, nemaicontenind cu salamalecurile, luîndu-ne sub protecţia sa şi ocupîndu-se de bietele noastre bagaje.

— De necrezut ! îmi şopti Musa. Poliţia e la ordinele lui !

Puţin mai apoi, la vamă şi în faţa comisarului portului, ne-a fost dat să ne convingem de atotputernicia gazdei noastre, în acest oraş cu regim absolutist. Klein ne ceru hîrtiile. Musa îi dădu un paşaport expirat, iar eu un certificat de scutire de serviciu militar.

— Nu fac doi bani ! zise Klein. Sînt acte bune să vă conducă de-aici direct la închisoare. Am făcut bine că am venit să vă caut la toate vapoarele ce soseau de la Port-Said. Desigur, aţi fi debarcat, dar n-aş fi ştiut nimic despre existenţa voastră la Beirut.

La auzul acestor vorbe, rostite cu o seninătate înfiorătoare, tremurarăm din toate încheieturile. Şi care nu ne fu recunoştinţa, cînd salvatorul nostru se adresă cu un aer degajat, strîngînd mîna comisarului, ce se grăbea să i-o întindă.

— Dragul meu bei, aceşti doi oameni sînt prietenii şi oaspeţii mei. Răspund de persoana lor.

— *Evallâm,* consimţi comisarul.

Şi trecurăm ca doi viţei pe sub nasul unui tren rapid, dar conştienţi de primejdia din care scăpasem.

O, Mediterană ! tot aşa de frumoasă ca şi la Alexandria ; un cer, la fel de strălucitor, ne fermecase în timpul distanţei parcursă în trăsură pînă la vila lui Klein. Nu ne-am descleştat dinţii, tot drumul. Un Beirut murdar şi urît fu întîmpinat de sufletele noastre, cu gratitudine şi entuziasm, greu reţinute. Gazda ne arătă, în depărtare, silueta Libanului :

— Acolo vom merge poimîine...

Libanul ! Voi trăi deci în munții cu cedri legendari. Și voi fi tratat ca prieten, voi munci ca un om liber. Ce-mi mai trebuie în plus ?

Trăsura se opri în fața unei frumoase case de țară, așezată pe un colnic puțin ridicat deasupra mării. O femeie durdulie și doi copii, între șase și opt ani, ne primiră cu strigăte de bucurie. Își dădeau silința să ne simțim ca la noi acasă. Ne spălarăm pe față, muți de fericire, într-un zgomot mare de veselă, asaltați de întrebările copiilor, puse în franțuzește. Apoi, fiind ora mesei, ieșirăm pe terasă, unde Klein ne aștepta cu aperitivele puse la gheață. Atitudinea lui era aceea a boierului bogat, stăpîn la el acasă, care nu ridică un pai de jos și-i disprețuiește pe ai săi, tot ocrotindu-i. Nevasta și copiii se apropiau, uneori, sfioși, ca să-l întrebe sau să ne întrebe ceva. Îi îndepărta, cu o singură mișcare a capului.

Și cînd Musa, după două păhăruțe cu țuică, vru să atace problema lucrului, atît de arzătoare pentru el, celălalt i-o tăie scurt :

— La mine, nu vorbesc despre afaceri, cînd sînt de față muieri. O să ieșim numaidecît...

Muierile erau nevasta lui și alte două evreice, rude, care roboteau împrejurul nostru, pregătind masa.

Această dojană nu-mi plăcu. Privii mai atent omul. O față palidă, cu gene și sprîncene aproape albe, cu privirea nesigură, purta urmele suferinței fizice ce-l îmbătrînise. Cînd rîdea, buzele subțiri și livide transformau rîsul într-o strîmbătură, care îl făcea antipatic. Altfel nu făcea impresia asta în ciuda capului neînsemnat. Se afla, în toată persoana lui bine turnată, ceva autoritar și cinic, care-i era natural și te împingea să gîndești la trecutul său aventuros. Îmi spuneam că omul ăsta a trebuit să dea multe lupte în viață, cu alții și cu sine însuși, pînă să ajungă a-și agonisi o stare materială atît de frumoasă.

Se vedea cît de colo, că gazda noastră trăia pe picior mare. Aflarăm că avea două proprietăți, asta de aici și alta în Liban, la Ghazir, unde trebuia să ne instalăm poimîine. Șase persoane, plus două servitoare arabe, de hrănit și îmbrăcat. În timpul primei mese, luate laolaltă, îmi dădui seama că îmbelșugarea era lucru obișnuit în această casă. Mîncau cu toții enorm. Felurile de mîncare se succedau unul după altul, de parcă nu se mai ispră-

veau : carne, legume și fructe de prima calitate. El tronînd, tăind, împărțind și poftindu-i pe toți să mai ia, dînd exemplu el însuși. La sfîrșit : cafea, narghilele, siestă timp de două ore și iată-l în capul tribului, începînd să coboare povîrnișul terasei, pînă la malul mării, unde se află o baracă în care sînt depozitate costumele de baie, jucăriile și un fel de pirogă ușoară.

— Da ! îmi spune Musa. Putem s-avem încredere. Acest om e bogat. Încolo, ca totdeauna, nu numai sărăcia i-ai putea reproșa.

Privesc acest golfuleț frumos, liniștit, pitoresc și singuratic, colț ideal pierdut în mîngîietoarea Mediterană. Și, de îndată, se aprinde în mine dorința de a-mi clădi aici, cu mîinile mele, o cabană și să trăiesc, între Musa și Mihail, sau singur-singurel. Îi împărtășesc lui Klein gîndul meu. Surîde dizgrațios :

— De ce nu ? Totul e posibil, cui vrea să reușească. Nu trebuie decît două lucruri : muncă și răbdare. Și asta merită osteneala. Voi vedeți că natura oferă omului, aici, un mic paradis. Cunosc pămîntul ca puțini alții, dar numai în acest colț vreau să-mi sfîrșesc zilele.

Klein nu ridică niciodată vocea. Vorbirea lui e monotonă, fără a fi lipsită de interes. Se pare că nu-i place discuția înflăcărată, schimbările bruște de umoare, strigătele. Ori de cîte ori se întîmpla ca Musa să se înfierbînte, la masă, și să vorbească cu glas tare, Klein ducea două degete la frunte și cu mîna cealaltă făcea semn bătrînului să se potolească.

Vrui să mă încredințez dacă avea pentru mine vreun mijloc de a-mi cîștiga existența în mod sigur, la Beirut, unde să pot rămîne cel puțin o bună parte a anului.

— Te voi ajuta ! îmi spuse Klein.

— Nu te uita în gura lui Solomon ! strigă Musa. La Port-Said, era cît pe-aici să mă lase de căruță și s-o șteargă la Bombay cu un fochist ! E schimbăcios !

Rămăsei încurcat. Klein mă măsură din cap pînă-n picioare :

— Ah !... Îți trec prin cap și asemenea trăsnăi ?

Nu mai spuse nimic. Dar privirea lui adăugă : „E bine s-o știm".

Musa înțelese că mi-a făcut un rău. Și încercă să-l dreagă :

— Desigur, Adrian e îndrăgostit de ţinuturile Mediteranei, dar nu cred să-i placă să rămînă în această ţară, unde libertatea e la cheremul ultimului poliţai.

— Nu cunosc altă ţară mai liberă ca Turcia lui Abdul Hamid ! ripostă Klein, molatic. Nu numai pentru acela care are avere ca mine şi se bucură de prietenia guvernatorului, ci pentru oricine vrea să se ţină departe de politică, ocupîndu-se numai de treburile sale. Şi apoi, aici, cînd începi să te lansezi în negoţ, banul vine în valuri de lire turceşti şi se scurge în metilici sau biete băncuţe. Chiar şi cei nepricopsiţi, care cîştigă metilici, izbutesc adesea să-i rotunjească în lire turceşti. Căci, în Turcia, oricine poate face pe paşa, cu cheltuială puţină. Viaţa-i uşoară ; impozite, ioc. Toată lumea păstrează o limită între ceea ce cîştigă şi ce cheltuieşte, explicabilă prin absenţa nimicurilor costisitoare în viaţa orientală, şi care în Occident înghit atît averile mari, cît şi leafa muncitorului.

Am rămas cu gura căscată, dinaintea raţionamentului gazdei noastre. Klein era mai puţin prost decît îmi închipuisem. Îl zgîndărirăm la vorbă şi-l ascultarăm cu folos.

Apusul soarelui, apoi noaptea, ne găsiră tot acolo, la malul mării, cufundîndu-ne la sfîrşit în tăcere, fiecare cu gîndurile lui. Nu ne-am înapoiat în oraş. Cinarăm şi ne culcarăm devreme.

Cînd deschisei ochii a doua zi dimineaţa, toată lumea era în picioare, chiar şi copiii ; întreaga rufărie a casei se afla pe terasă, unde Musa şi Klein vorbeau în şoaptă, cu faţa spre nemărginirea Mediteranei, fumîndu-şi nemişcaţi prima naghilea a zilei. Pace, singurătate, tăcere, bunăstare. Avui sentimentul că o fericire patriarhală domnea în acest cămin românesc, pierdut pe coasta Asiei Mici. Cît de îndepărtate se aflau patria mea, mama mea ! Pe aici nu se vedeau frumoasele noastre vapoare albe, bucăţi plutitoare, din patrie, pe care românii din Alexandria le salutau săptămînal, atît la sosire cît şi la plecare.

Îndată ce mă îmbrăcai, copiii veniră să-mi povestească o mulţime de istorioare, pe care abia le înţelegeam, deoarece vorbeau foarte prost româneşte, în timp ce franceza, idişul şi araba le erau familiare. Un lucru extraordinar : în această familie evreiască, copiii mergeau la şcoala misionarilor catolici francezi şi adorau pe Isus. Îmi arătară numeroase poze sfinte, pe care le sărutau cu veneraţie. Fetiţa, mai mare decît băiatul şi mai sentimen-

tală, compătimea „patimile Domnului“ și mă întreba „de ce l-au răstignit“. Două dintre aceste imagini în culori — Isus pe cruce și Fecioara Maria cu inima străpunsă de-o săgeată — nu le părăseau niciodată, chiar cînd se urcau în pat, la culcare. Îmi exprimai lui Klein mirarea. Îmi răspunse rece :

— Îmi las copiii să-l iubească acum pe Isus, catolicul. Mai tîrziu, cînd vor termina școala și vor încăpea pe mîinile mele experte, îi voi obliga să aleagă între dragostea pentru Dumnezeu, care nu-ți umple stomacul și aceea a banului, singura care contează. Și atunci, că sufletul lor o să fie catolic sau evreiesc, tot dragostea de bani va fi aceea care-l va subjuga. La nevoie, dacă va fi cazul, le voi arăta cîteva exemple de urmat, de la marii reprezentanți ai celor două religii. Nu, nici un pericol ! Misionarii nu vor schimba fața lumii ; ba cred că nici nu țin s-o facă. Nu urmăresc decît noi adepți. Ei bine, copiii mei au să se poarte așa cum e mai bine.

„Ce cinism !“ gîndii. O clipă, acest om mă înfricoșă. Ceea ce știa despre viață, pentru el era tot atît de nestrămutat, ca și stînca ce-i susținea casa. Se vedea asta pe chipul său, alb ca varul ; o simțeai din tonul conversației sale. Observă efectul vorbelor sale asupra mea și a lui Musa, și șterse tot, printr-un cuvînt, dintr-un gest. Se ridică, ne apucă familiar de umeri și spuse :

— Acum vom merge în cea mai frumoasă cafenea din Beirut, să fumăm ciubuce și să vorbim despre afaceri. Trebuie să ne înțelegem ca frații !

— Cu siguranță, dragul meu Solomon ! întări Musa. O să ne înțelegem ca frații ! Tu o să fii ghidul nostru ! Te vom asculta !

Klein își duse arătătorul la buze :

— Nu striga așa de tare !

Cafeneaua unde ne duse era așezată aproape în întregime deasupra mării. Consumatori : arabi bogați, cu fețe grave, care îl întîmpinară pe Klein cu numeroase *melkhavar !* Se bea rachiu sau cafea și se fuma. Cîte unii intrau într-o cabină, de unde ieșeau în costum de baie ; dispăreau apoi printr-o trapă, unde o scară amărîtă îi duceau direct la mare. Îi vedeam înnotînd, de pe locul nostru, pe terasă. Apoi se înapoiau, relua ciubucul, conversația sau jocul. Nu mă dumiream deloc. Musa, entuziasmat, vru să-i imite, pe loc. Klein se împotrivi :

— Eşti bătrîn. Un cîrcel şi iată-mă cu un mort în braţe, cînd eu caut un asociat ! E tocmai ceea ce ţin, ca tu să ştii imediat : mă bizui pe forţele tale, nu pe ale mele, pentru executarea lucrării ce-am contractat.

Măgulit, bătrînul îşi umflă pieptul şi înghiţi dintr-o sorbitură rachiul din păhărel :

— Contează pe noi ! În sănătatea ta, Solomonaki ! Şi într-a ta, Adriene, băiatul meu !

Klein continuă, cu vocea-i înăbuşită :

— Pe dumneata te ştiu meseriaş bun. Dacă şi Adrian îţi calcă pe urme, are să fie şi mai bine. Casa mea e şi a voastră. Cu oarecare răbdare şi economie, vă veţi face un mic capital, ca să vă cumpăraţi scule şi apoi să ne prindem tovarăşi în afacere...

— Să ne păstrezi tu banii, răcni Musa, că eu sînt un cheltuitor nebun, iar zănatecul ăsta mă întrece ! adăugă el, arătîndu-mă cu ciubucul.

Avramescu roti ochii împrejur şi zise pe şoptite :

— Vorbeşte mai încet, te rog !... Deşi sîntem în Turchia, poate să ne înţeleagă careva. Şi nu-i nevoie să ştie tot oraşul ce punem noi la cale.

— Cred că nu conspirăm nimic....

— Desigur, nu ! Dar, auzindu-te un al treilea, ar putea crede că aţi venit să-mi încredinţaţi un sac de aur.

Îşi bău tacticos păhăruţul, îşi îndreptă bustul, cercetînd cu gravitate chipurile vecinilor noştri de la mese şi răspunzînd surîzător noilor salamalecuri. Apoi :

— Această primă lucrare, pe care o executăm împreună, nu-mi dă toată garanţia unui beneficiu satisfăcător. E chiar foarte posibil să ies în pagubă. De asemenea, pentru început, vom lucra fără nici un angajament între noi. Dacă rezultatul va fi bun, cu atît mai bine pentru noi. Dacă mănînc banii, ţin să fiu singurul care suportă paguba. O să aveţi asigurat un salariu de bază : tu, Musa, două lire turceşti pe săptămînă ; iar tu, Adriene, o liră şi jumătate. Merge ?

Musa, beat de bucurie şi uitînd de îndată discreţia recomandată, îşi desfăcu braţele şi tună :

— Vom fi sclavii tăi !

Klein făcu o mutră speriată, privi în jur şi-şi spuse că probabil cu Musa trebuie vorbit despre afaceri numai în pustiu. Nu mai spuse nimic şi ne lăsă să povestim verzi şi

uscate din România. La prînz, aceeași masă copioasă ne împiedică să ne mișcăm, pînă la apusul soarelui, cînd părăsirăm frumosul golfuleț al gazdei noastre, ca să ne așezăm din nou la masă. Apoi minunatul amfitrion ne duse în oraș, ca să ne arate Beirutul de noapte al pașalelor. Ne înapoiarăm foarte tîrziu, beți de-a binelea, cu zgomotul asurzitor al timpanelor hăuindu-ne în urechi. Pe dinaintea ochilor ne defilau chipurile dansatoarelor arabe, cu buricul gol.

A doua zi, la orele șase, plecarea la Ghazir. Plecare punctuală, ca la armată, deși aveam nevoie de dormit. Parcă am nisip în ochi. Mă simt moale. Dimineața este însă fermecătoare. În curte, două trăsuri mari, trase de catîri chipeși. Nu se încarcă decît puține bagaje. Toată lumea pleacă, afară de-o servitoare care rămîne să păzească casa. Cînd convoiul se pune în mișcare, ne asemuim cu niște refugiați, nu prea grăbiți.

Sînt nevoit să recunosc că Solomon e un tip care are pumn ; un pumn ce nu se arată, dar al cărui efect se simte. Nu țipă niciodată și totul merge ca pe roate. De la sosirea trăsurilor, cînd coboram din pat și pînă la plecarea convoiului, nu s-au scurs mai mult de douăzeci de minute. Nici pomeneală de zarvă sau porunci. Ne-am spălat pe față, îmbrăcați, ne-am luat cafeaua, tacticos, în timp ce două servitoare pregăteau două boccele, cu boarfe din casă. Dacă un copil întîrzia, legîndu-și șireturile de la sandale ; dacă o femeie se învîrtea uneori locului, neștiind pe ce să pună mîna, ei întîlneau repede privirea vigilentă a lui Klein, suficientă ca să-i scoată din încurcătură.

Într-adevăr, omul ăsta n-a făcut degeaba umbra pămîntului. Și dacă experiența vieții l-a costat scump, a știut să tragă și foloasele. Îl prețuiesc.

Mi se pare chiar omenos. Pe drum, la o coastă greu de urcat, coboară din trăsură și merge pe jos. Facem și noi la fel. Ocazie nimerită ca să mă izolez de caravană și să gust în tihnă spectacolul ce se oferă pentru prima oară, ochilor mei. Niciodată nu m-am urcat pe munte. Puține regiuni sînt împădurite. Iar nesfîrșitele cîmpii pietroase nu sînt mai puțin impresionante, mai ales în partea numită, cred, Nahr-el-Kelb, unde ținutul este semănat cu stînci ce seamănă din depărtare cu niște arătări apocaliptice. Jos, Mediterana înflorată de spuma valurilor, se depărtează pe nesimțite, cu coasta ei dantelată, care oferă cerului albastru

numeroase golfulețe de safir și smaragd. Ca să le pot contempla cît mai bine și, în același timp, să urmez convoiul, merg uneori de-a-ndaratelea, ceea ce-l face pe Klein să mă privească, de parcă aș fi într-o ureche.

— Atît de mult iubești țara asta ? mă întrebă el și în privirea-i cenușie lucește ceva care mă neliniștește.

— Da... Eu vin din stepele Bărăganului și ceea ce văd aici mă subjugă. Tare aș vrea să am o colibă, colo, în golfulețul singuratic și înverzit. Să trăiesc acolo ca un sălbatic.

— De ce „ca un sălbatic" ? Ai putea să trăiești acolo ca un om civilizat. Pentru asta, nu-i nevoie decît să ai răbdare și să vrei să muncești.

— Asta e ! Nu-mi place prea mult să muncesc ! Cred că doar animalele, devenite sclave din cauza omului, își petrec toată viața muncind ; sînt sigur că dacă ele ar avea o conștiință, s-ar sinucide.

Solomon arde de dorința să mă contrazică. Dar e prudent și-și rumegă replica. Știe că nici el nu și-a făcut din muncă un scop al vieții. Și presupune că eu îi știu povestea. Așa că bate în retragere :

— Desigur, omul nu-i un animal. Totuși, dacă dorești să-ți ai cabana, acolo, lîngă a mea, n-ai decît să perseverezi într-o muncă interesantă, pe care o vei avea în curînd. Nimeni nu-ți dă de pomană. Ți-am spus că te voi ajuta. Pe mine nu m-a ajutat nimeni. A trebuit să mă descurc singur.

— Nu cred, domnule Solomon, că ați făcut avere numai prin munca celor două brațe ale dumitale.

— Ce știi dumneata ? Și chiar de-ai ști cum am colindat lumea, ei bine ! asta ți-ar dovedi că nu sînt un prost. Dacă și dumneata ai putea face la fel, nu ți-ar prinde rău. Eu prefer inteligența care te îmbogățește, muncii cinstite care te înfometează.

Nu vreau să-i spun ce gîndesc despre „inteligența" de care a dat dovadă, negustorind trupurile soră-sei, nepoatei-sei și al propriei neveste. Îmi ghicește însă gîndurile și m-atacă fățiș, după ce s-a asigurat că Musa, care era puțin în urma noastră, ascultă convorbirea noastră :

— Îmi spui că este imoral, ceea ce am făcut ca să cîștig banul, spre a nu rămîne toată viața golanul pe care maică-sa l-a adus pe lume, hrănindu-l cu pîine neagră pînă la vîrsta de douăzeci de ani. Da ! i-am arătat surorii mele

mai mari, apoi fiicei sale și la urmă nevestei mele — care se culcau prostește pentru trei metri de stofă — cum să se prostituieze cinstit, pentru pumni de aur. Tustrele sînt azi bogate și eu, pe lîngă ele...

Mă oprii și vrui să-l privesc în adîncul ochilor, dar Solomon se feri :

— Ce te-a apucat ? întrebă el, rece, cu privirea pierdută, aproape nevinovată.

— Nu înțeleg ! spusei.

— Ce nu înțelegi ?

— Felul dumitale de-a concepe cinstea și necinstea.

— E foarte simplu : nu există necinste mai odioasă decît aceea de-a voi să pari cinstit, cînd în realitate nu ești și nici nu poți să fii. Or, toată lumea se crede cinstită și nimeni nu este așa ceva, începînd cu nevasta și copilul dumitale, cu tatăl și prietenul dumitale. Căci fiecare caută să te păcălească, într-un fel sau altul. Nici nu se poate altfel, dacă vrei să trăiești. Trebuie să trișezi ! Și-atunci, spun : nu se află decît o singură cinste adevărată, aceea de-a practica necinstea pe față. Eu cred că lumea va deveni mai bună, numai în ziua cînd va recunoaște că-i bolnavă de cinste falsă. În acea zi, poate, se va avea în sfîrșit milă de cei pe care o necinste prea meschină îi lasă muritori de foame. Și li se va arăta „ce trebuie să facă", mai ales cînd nu ești atît de prost. În orice caz, se va sfîrși odată cu predicarea unei virtuți, a cărei practică te lasă să mori de foame sau nu te poate duce decît la crimă sau sinucidere. Omenirea va fi mult mai cîștigată, nu crezi ?

Desigur, eram de aceeași părere, dar preferam să nu-i dau nici un răspuns, ca să nu fiu obligat a trage o concluzie. Și apoi, Musa îmi făcea semne disperate, ca să sfîrșesc discuția. Și cînd, mai apoi, mă ajunse din urmă, îmi suflă la ureche, discret :

— Nu te-ncrede în limba lui ! E bun de gură ! Așa incult cum o fi, Solomon e în stare să te bage în buzunar. În cariera lui nu a exploatat numai femei tinere, ci și băieți tineri.

— Cum asta ?

— Hm ! Foarte simplu. Îi făcea să se însoare cu fete frumoase și le plătea un lung voiaj de nuntă în America de Sud, în timpul căruia sărmanul însurățel devenea, fără să știe și fără să profite, peștele femeii sale. Pe alții îi învăța meseria de codoș, furnizîndu-le prăzi ascultătoare,

toate muştruluite de el, care supraveghea îndeaproape „reţeta încasărilor", rezervîndu-şi partea leului.

Dumnezeule, cît de încîlcită este viaţa ! Deşi am avut o adolescenţă frămîntată, nu m-am băgat niciodată în afaceri de exploatare sexuală, ca acelea din care gazda noastră îşi creease o specialitate şi pe care Musa o numeşte „solomoneli".

— E un vrăjitor, blestematul ! adaugă prietenul meu. Jonglează cu ciudăţeniile firii omeneşti, pe care o mlădiază şi îngenunche, măgulindu-i slăbiciunile. Fireşte, din cauza acestei viclenii, a primit o dată o măciucă, de era cît pe-aci să-l coste viaţa. Dar „solomonelile" lui admit „riscurile meseriei" şi nu s-a speriat. Ai să vezi : o să-i fie uşor ca să pozeze în ochii tăi, drept un erou. Dealtminteri, nu cultivă decît relaţiile de la care speră să tragă foloase. Şi, se prea poate, să-ţi fi pus gînd rău !

Pe dracu ! Dacă Musa nu exagerează, s-au dus de rîpă proiectele mele de viaţă ca-n poveşti, într-unul din golfuleţele Mediteranei libaneze, unde aş fi vrut să-mi construiesc o cabană, cu ajutorul lui Klein. Dar poate că prietenul meu se înşeală. Solomon e prea şmecher, ca să nu observe că sînt nepotrivit pentru ucenicia de peşte. Şi apoi, s-o fi pricepînd să-şi aleagă mai bine oamenii, de cînd cu greşeala care era să-l coste viaţa. Şi-apoi, Solomon e acum antreprenor de zugrăveli, proprietar şi om cu vază. Oare toate acestea nu probează că a isprăvit-o cu viaţa aventuroasă de odinioară ?

Fie ce-o fi ! Un codru de pîine pe zi mi-ajunge, ca să fiu fericit ca o albină, uitînd capcanele pe care soarta mi le seamănă cu plăcere în vagabondajele mele. Numai să nu mă lase să crăp de foame, tot muncind pe spetite. Îl voi ierta pe Solomon că se gîndeşte, cîteodată, că ar putea face din mine un peşte cu leafă sau vreunul dintre acei tineri însurăţei cărora le „plătea" un voiaj de nuntă în America de Sud. În fiecare dimineaţă, cu faţa spre răsăritul soarelui, îmi voi spune : „Gîndeşte-te că te descurci în Liban, lucrînd ici-colo, în plină libertate, contemplînd Mediterana, de la fereastră, în loc să trudeşti în vreo fabrică mohorîtă şi să te plictiseşti de moarte. Suferă, deci, pentru libertatea ta luminoasă ! În felul acesta, o vei preţui şi mai bine."

Aşa gîndeam. Şi sînt sigur că viitorul îmi va da dreptate, în ciuda proverbului care spune : „Cine schimbă stă-

pînii, slugă îmbătrînește". Ce „stăpîni"? N-am nevoie de nici un fel ! Dimpotrivă, eu trebuie să fiu golaș și lucios ca un bolovan, fiindcă oaia, îndată ce „prinde" puțină lînă, e totdeauna gata pentru foarfecele unui oarecare tunsător. Nici n-ar putea să fie altfel : orice comoară naște invidii și crește pofte. Omul nu trebuie să stăpînească nimic ; numai atunci va avea totul.

Ghazir e un sat de mici rentieri arabi, binevoitori și cu obiceiuri simple. Creștinismul domină, iar catolicismul domnește cu îngăduință. Niciodată nu mi-aș fi închipuit atîta politețe, civilizație adevărată, la niște oameni pierduți în văgăunile unor munți, unde viața este aproape primitivă. Tinerii libanezi încă din adolescență se duc să facă avere, în nu știu care Americă. Se înapoiază, totdeauna, bogați sau aproape și încă tineri. Atunci își construiesc case, dacă astfel pot fi numite mormanele de pietre nezidite între ele și al căror acoperiș este în formă de terasă, din pietriș bătătorit. După fiecare ploaie, toată lumea se urcă pe terasă pentru a drena cu tăvălugul.

Totuși, se află cîteva construcții destul de frumoase. Sînt cele pe care le vizităm de-o săptămînă, la Ghazir și în împrejurimi. Amfitrionii ne întîmpină îmbrăcați în splendide haine de mătase și cu purtări atît de curtenitoare, încît eu și Musa sîntem foarte încurcați din pricina bietelor zdrențe de pe noi. Se prefac că nu le observă, copleșindu-ne în schimb cu atenții măgulitoare. Solomon însceneazǎ o poveste înșelătoare, cu niște nenorociri ce ni s-ar fi întîmplat în Egipt, unde am fi executat lucrări artistice, care ne-ar fi ruinat. Și adaugă, cu obrăznicie :

— Dar se vor reface repede, căci, așa cum îi vedeți, sînt doi ași în decorația murală. O să vă convingeți, cînd îi veți vedea la lucru.

Klein vorbește curent araba din Siria și aproape tot așa de bine și spaniola, în care Musa face furori. Bătrînul îi trage cu pălăvreala lui, care amuză pe gazde. Solomon tremură, aproape galben, de teamă ca nu cumva Musa să trăncănească vreo „gugumănie". Atunci intervine cu naturalețe și schimbă convorbirea, vorbind în arăbește.

Desigur, Musa este un entuziast, teribil de vorbăreț și ale cărui accese de sinceritate pot fi neplăcute. Dar Klein este un răutăcios, cu sînge rece, care nu se gîndește decît la interesele sale. Astfel, noi habar n-aveam că ținta tuturor acestor întîlniri prietenești era numai ca să deschidă

eventuale perspective de lucru. Și că în ochii lui Solomon pălăvrelile noastre n-aveau nici un sens dacă nu tindeau, în concluzie, la o „tranzacție". Se pare că trebuia să înțelegem că rostul nostru acolo nu era „de-a hotărî pe proprietar". Patronul nostru era cel care trebuia să „dirijeze tratativele", iar noi doar să i le „ușurăm". Trebuia, deci, ca noi să pășim în acele case arabe prietenoase, cu aere de conspiratori, chiar dacă nu eram.

Doamne, cît de feluriți sînt oamenii, mai ales ca mentalitate ! Eu și Musa eram departe de orice gîndire meschină și absolut incapabili de a răspunde printr-un comportament nelalocul lui, călduroasei primiri pe care ne-o făceau acei burghezi cumsecade din Ghazir !

Bieți golani, dehăinați de foame și cu înfățișare jalnică, eram salvați nu de minciunile lui Klein ; nu de morga lui distantă. Eram primiți în casă și ne ospătau, ne dădeau să bem și să fumăm, simțind o plăcere vie ca să ne asculte vorbele și să ne mărturisească prețuirea și respectul lor.

Nu ! Noi îi iubeam cinstit pe acești libanezi, fiindcă-i credeam buni și ne-o dovedeau cu prisosință. Ne arătam, cu sinceritate, așa cum sîntem. La întrebările lor inteligente asupra trecutului și a vieții noastre, le dam răspunsuri prompte, ca niște jeturi de lumină, spre deosebire de Klein care și le prepara pe ale sale, înfășurîndu-le în nori de mister.

Ieri, la un bogătaș, Musa a călcat iarăși în străchini. Se vorbea, ca de obicei, despre pictură și decorări, care-i înnebunesc pe locuitorii înstăriți din Ghazir. Ni se turnă rachiu, puțin mai mult ca de obicei și care se bea îndoit cu apă. Musa voi să-i arate lui Klein că și el este în stare, la fel cu el, să „decidă" un client. Și cum gazda obiecta scumpetea furniturilor, bătrînul strigă :

— Furniturile pentru decorarea apartamentului dumitale ? Dar sînt o nimica toată !

— De exemplu cît ?

— Ei bine, circa cinci lire turcești !

— Bate laba ! S-a făcut, spuse proprietarul.

Totul se petrecu atît de repede, încît Solomon, care tocmai în clipa aceea dădea un păhărel pe gît, n-avu timp să-l golească și apoi să intervină. Nu putu decît să strîngă încurcat mîna pe care i-o întindea clientul, în semn că afacerea se încheiase. Dar cum ieșirăm în stradă, Klein își vărsă toată furia asupra lui :

— Bou bătrîn ! Încă n-ai înțeles pînă acum, că le încărcam prețul furniturilor mai mult decît trebuie și că de acolo îmi aranjam socotelile !

— Aş ! făcu Musa, vesel. Cu tine, omul nu știe niciodată cum să vorbească, nici ce-ți convine sau nu. Observ că piciorul tău e totdeauna în calea mea, că te calc pe bătătură, cînd nici nu mă aștept.

Deodată, prietenului meu îi sări țandăra :

— Şi-apoi, na ! Dacă ultima lucrare nu-ți convine, o execut eu împreună cu Adrian ! Atunci, ce ? E un cîştig de douăzeci de lire turcești, în cincisprezece zile lucrate în doi. Nu-ți ajunge ? Mie și lui Adrian ne este destul !

— Deci, cine are urechi de auzit, s-audă ! conchise Solomon, cu vocea sugrumată. Pe viitor, trebuie să țin cont de concurența voastră ! A *voastră !*

Se opri, încrucișă brațele pe piept și scrută orizontul, palid ca un mort.

Mă înfricoșai, aducîndu-mi aminte că n-aveam hîrtiile de ședere în Turcia, în regulă. Intervin :

— Dar, nu, domnule Klein, Musa glumește ! Cum ați putea oare să credeți în concurența noastră, cînd sîntem lipsiți de cea mai mică unealtă și fără un ban ? Cine o să vrea, în condițiile astea, să ne dea o lucrare, sau o arvună ? Şi apoi, știi destul de bine că depindem de dumneata.

Klein îmi puse o mînă pe umăr.

— Faci bine că iei apărarea vinovatului ! rînji el. Aduceți-vă aminte, în fiecare zi, că sînteți la cheremul meu.

Această obrăznicie îl scoase din sărite pe bătrîn :

— Ce ? strigă el, sîntem la cheremul tău ? Nu cumva ți-oi fi închipuind că eu nu-ți cunosc „slăbiciunea" situației tale, aici, în Liban ?

— Care „slăbiciune"? Aceea c-am fost pește ?

— Mai rău : aceea că ești ovrei și ai ascuns-o, ca pe un beteșug. Ai spus libanezilor că ești creștin ortodox, dar dacă ei ar ști că i-ai mințit, te-ar alunga cu lovituri de picior în spate. Nu-i așa, scumpul meu Solomon ?

— Ba da! mărturisi celălalt. Da' parcă tu nu ești ovrei?

— O știe toată lumea ! Eu n-am ascuns-o, iată deosebirea ! Şi ei mai știu încă ceva, sau, mai bine zis, își dau seama...

— Ce anume ?

— Că eu, ovreiul, sînt mult mai cinstit decît tine, bunul... creştin ortodox !

Această zi fu o mare înfrîngere pentru Klein. Dar, din felul său tăcut și eroic în care o primea, înţelesei că omul acesta era un puternic. Sfătuii pe Musa să se cîrîie cît mai puţin cu el.

N-am pătit nimic.

Iată că a trecut o lună, de cînd muncim la Ghazir și nu e săptămînă ca să nu se răfuiască între ei, cîteodată chiar în faţa clienţilor. Se ciorovăiesc despre tot și toate, dar nici unul nu merge pînă la a trăda ceea ce ştie despre celălalt.

Mă silesc să nu mă amestec. Adesea, cînd sîntem singuri, se răfuiesc în idiş. Atunci, Musa lasă baltă lucrul, se proţopeşte în faţa lui Solomon și îi dă drumul gurii, „făcîndu-i morală", gesticulînd ca un turbat. Celălalt rabdă, fără să crîcnească.

În fiecare duminică ne ducem în vizită. Cred că-i o modă, care, în mare măsură, ne aduce foloase, deoarece culegem noi clienţi. Uneori nimerim la mari depărtări, la Dlepta, Aramon și Malmetein, călare pe măgăruși. Ore întregi coborîm sau urcăm ; văi minunate apar şi dispar, sălbatice, pustii, arătîndu-ne, din cînd în cînd, departe, în bătaia soarelui, cîte-un „ochi" scînteietor din Mediterana mea iubită. În acele clipe, mă simt singur, fericit și trist. Tovarășii mei de drum o iau înainte, pălăvrind întruna. Îi urmez la o depărtare de-o sută de paşi, uitîndu-le prezenţa. Nici ei n-au habar de existenţa mea. Se gîndesc numai la afaceri viitoare, aducătoare de duzini de sute de lire turceşti. Sînt parcă pe altă lume. Îmbrăţişez grumazul măgăruşului şi-i mîngîi ochii visători. Mergeam, cea mai mare parte din timp, unul aproape de celălalt, pierduţi amîndoi în acești munţi aproape despăduriţi, cu împrejurimi pitoreşti, bogate în lumină și colorit oriental. Smochini, rodii, apar după cîte o cotitură, la poalele unei stînci, singuratici și triști ca și mine. Cîte-o pasăre măiastră săgetează adîncul prăpastiei și singurătatea, iar zborul ei îmi pare neliniştit, căutînd parcă un ajutor într-o primejdie. Numai cedrul, pe care nu-l întîlneşti decît la mari distanţe, îşi resfiră bărbăteşte frunzişul bogat și ocrotitor, sub un cer de foc. El n-are aerul că se teme de înălţimi, mai degrabă le dispreţuieşte, cu toată singurătatea lui care într-o zi îl va dobori.

Nu se află pe aici pășuni sau holde frumoase, ci straturi cu anumite legume. Ne încrucișăm pe drum cu multe femei, unele dintre ele fiind de o frumusețe asemănătoare acestui ținut sălbatic. Toate duc pe cap o greutate, un urcior, un căpătîi de lemn sau o farfurie. Ca în Egipt. Mîinile, goale, și le bălăbănesc pe lîngă trup. Iar șoldurile lor pietroase, voluptuoase, se mlădiază ritmic, cînd într-o parte, cînd într-alta. Cred că pe aici femeile sînt cele care muncesc cel mai mult. Pe bărbați îi văd la cafenea, fumînd, jucînd sau pălăvrăgind.

În casele creștine, femeile veneau și se amestecau uneori în convorbirile sau discuțiile noastre. Timide, dar curioase, auziseră vorbindu-se de „arta" noastră și țineau să ne cunoască. Este adevărat că Musa reușește în munca sa lucrări frumoase, iar eu îl secondez pe cît pot. De curînd, am sfîrșit de zugrăvit un salon mare, în stil rococo, și care a adunat lumea ca la bîlci. Erau extaziați. Și cînd te gîndești, că ceea ce mîzgăleam noi nu era artă, ci simplă meserie.

Totuși, trecem drept artiști ratați, mai ales cînd ne văd înotînd în hainele vechi, cumpărate de la Klein, și care sînt prea largi pentru mine și cam lungi pentru Musa, ceea ce provoacă zîmbetul și simpatia acestei lumi libaneze, inteligentă, cultivată prin voiaje, care vede în noi două biete zdrențe omenești, nevinovate și pline de haz. Cred, chiar, că ei ne iubesc puțin, fiindcă îi văd interesîndu-se mereu de soarta noastră. Ar voi să ne vadă astîmpărați de pe drumuri, să ne „întemeiem un cămin".

— *Meskini !* Săracii ! șoptesc ei, compătimindu-ne.

Iar femeile ne privesc, galeș, cu ochii lor mari și negri, în timp ce capul familiei ne toarnă rachiu, îndoit cu apă.

— Da ! fără îndoială, accentuează Solomon. Chiar mă și străduiesc să le înlesnesc o viață mai bună. Vor fi tovarășii mei de afaceri. Musa o să-și aducă familia din România. Cît despre Adrian, ei bine ! de ce nu i-am căuta o frumoasă logodnică libaneză ?

Rostește cuvintele acestea, tocmai în momentul cînd o fetișcană din casă îl atinge în treacăt. O cuprinde pe după mijloc — oh ! foarte părintește, adresîndu-i-se :

— Nu-i așa, micuțo ?

Dar „micuța" o zbughește și maică-sa răspunde în locul ei :

— Pe legea mea, da ! De ce nu ?

Mă gîndesc : „Asta e ! Să știi că-mi pregătește vreun voiaj de nuntă în America de Sud !“

Zilele ni se scurg astfel, pline de speranță și fără prea multe griji, cam pînă în august, cînd Klein ne pocni în cap cu realitatea aspră a vieții. Dar trebuie să povestesc cum s-a întîmplat.

Munceam la Ghazir, de vreo zece săptămîni. Două șantiere terminate, iar al treilea început. Salahoream treisprezece-paisprezece ore pe zi. Seara, după masă, picam morți de oboseală. Klein ne găzduia, ne hrănea, ne spăla rufăria și ne da ceva bani de buzunar, cînd îi ceream, patru sau cinci lire lui Musa, care le-a trimis la ai săi, la București; o liră mie, pe care am cheltuit-o în tot acest răstimp. Ne-a pus la socoteală și hainele vechi, o liră fiecare. Cu mîncarea am dus-o foarte bine, ni s-a dat chiar vin și rachiu.

Dar cine ar fi crezut că asta era aproape tot ce ni se cuvenea, după o muncă așa de grea ? E ceea ce am aflat abia acum, căci Klein a găsit o mie de pretexte ca să întîrzie la nesfîrșit facerea socotelilor cu noi.

— Lăsați ! zicea. Ce vă lipsește ? Socotelile mele sînt mai încurcate ; nici nu știu cum stau. Și apoi, trebuie să văd dacă mi se plătește exact cum ne-am înțeles. Libanezii sînt oameni cumsecade, dar cînd e vorba să plătească ceva, devin zgîrciți. La sfîrșitul unei lucrări îți fac reduceri destul de importante, cu de la ei putere. Așa-i obiceiul aici.

Ce știam noi ? Și apoi, puțin ne păsa. Nu se arătase, oare, Solomon preocupat să ne facă rost de-un cămin ? Nu era el casierul nostru ? Doar, Dumnezeule ! tot Libanul o știa. Asociații lui sau zilieri, Klein nu putea ignora truda noastră grea. Așa gîndeam și ne-am culcat pe-o ureche.

Eram cu mintea aiurea. Musa nu se gîndea decît „la marea mutare de la București“, iar capul meu se sucise rău de tot, de cînd cu eventuala „logodnică frumoasă, libaneză“.

Doamne, cît e de frumoasă iluzia ! Singura alinare a săracului ! Atîta timp cît ea ne-a legănat în acest Liban, ne surîdea parcă și cerul, iar munca zilnică aproape n-o simțeam. Acum, fiindcă am vrut cu orice preț să cunoaștem „sitauția“, realitatea ne pare un iad. N-ar fi trebuit să cerem niciodată lui Klein să ne facă socotelile.

Poate că am fi continuat încă multă vreme să plutim în vis, dacă o întîmplare neașteptată n-ar fi silit pe Musa să-și ceară „toți banii“. Scriind la Cairo că a devenit mare

antreprenor la Ghazir, Sara și Titel l-au crezut pe cuvînt și ne-am pomenit cu ei peste noi, acum trei zile, ca doi porumbei căzuți din cer. Doi porumbei, desigur, jumuliți ! Ei sînt slabi, flămînzi, jerpeliți. Bietul bătrîn a urlat de bucurie, cît l-au ținut băierile inimii.

Dar asta nu era totul. Musa tocmai se potolise și găsise o cameră pentru păsările nenorocirii sale, cînd Solomon îi dădu lovitura de grație. La cererea stăruitoare a lui Musa, ne arătă socotelile : după ce scăzu cheltuiala cu dormitul și mîncarea, plus ceea ce am mai primit ca bani de buzunar, îi dădu lui Musa trei lire, iar mie una singură.

— E tot ce v-a rămas pînă astăzi ! spuse el cu răceală.

— Care „tot“ ? Care „astăzi“ ? răcni bătrînul, roșu de mînie.

Urmă o devastare de mai mare dragul. Tot ce putea fi sfărîmat în odaie, se prefăcu în praf și pulbere. Prietenul meu nu-și cruță nici frumoasa-i narghilea ; o sparse în capul lui Klein. Și pentru că încercasem să-i apuc brațul, spre a înlătura o nenorocire, mă răsplăti cu o palmă zdravănă.

Musa a părăsit casa lui Klein, zbierîndu-i din prag :

— Pește ! Codoșule ! Ovrei puturos !

Solomon își păstră, admirabil, sîngele rece. Urmîndu-ne pînă în curte, îi întoarse vorba, cinic :

— Da, Musa, sînt toate astea !... Dar dacă aș fi fost eu „peștele“ frumoasei tale Sara și nu „crapul“ ăsta bleg care-i Titel, voi ați fi fost cu toții bogați.

Bătrînul se întoarse și-l scuipă în față. Celălalt adăugă :

— Și acum, fiți atenți : puteți veni oricînd să vă reluați munca. Vă primesc.

Musa, fără să se mai întoarcă, se bătu cu mîinile pe șezut și-i dădu cu tifla. Din fericire, pentru noi, nimeni n-a fost martor la această mascară.

Da ! Din fericire... Fiindcă nu eram întru totul încredințați că Solomon ar fi avut toate păcatele, iar noi toate dreptățile din lume. Da ! eram jefuiți, exploatați, dar la asta ar fi trebuit să ne așteptăm, în ciuda tuturor promisiunilor mărețe ale lui Klein. El n-ar fi putut să-și ducă acea viață de pașe, dacă n-ar fi avut obiceiul ca, la o împărțeală, să-și rezerve partea leului.

Și apoi, să fim drepți : mese pentru muncitori erau toate acele ghiftuieli cu care ne răsfăța patronul nostru ?

Toate acele fripturi zilnice, acele prăjituri, acele vinuri, acel rachiu și acele narghilele ? Nu ! Un muncitor din vremea noastră, chiar cîștigînd berechet, nu poate trăi așa de bine, decît cheluindu-și toți banii. Ceea ce era, dealtfel, și concluzia lui Klein.

Acum sîntem descumpăniți. În sat se știe că ne-am certat. Nu se știe că ne-am pocnit cu narghilele în cap, că ne-am scuipat în obraz și ne-am bătut dindărătul. Se crede c-a fost o ceartă trecătoare între... „asociați" E un noroc. Fiindcă n-a spus nimeni că n-o să ne înapoiem la Klein, mai ales Musa care are de hrănit trei guri și de plătit două chirii.

— E adevărat c-am vrut să-mi am familia lîngă mine ! se tîngui Musa. Dar nu pe asta !

În ce mă privește, n-ar fi fost de mirare să părăsesc Ghazir-ul. Farmecul s-a destrămat. Nu-mi mai place. Cîrpăcit, visul nu mai este același. Deci, trebuie să plec. Dar unde oare în această Turcie despotică ? Și fără un ban. Și, de astă dată, singur, înfiorător de singur ! Nici Mihail, nici Musa ! Ah, mamă, cred că se apropie clipa cînd voi avea mare nevoie să-ți simt buna ta mînă fierbinte, pe inima mea înghețată.

Totuși, mă simțeam așa de bine, așa de mulțumit de soarta mea. Un blestemat de cîine visător, ca mine, ce poate cere vieții, mai mult decît un coteț bun, o hrană îndestulătoare și dreptul de a nu se simți în lanț ? Aveam mult mai mult : un patron care știa să-mi hrănească visele, ca nimeni altul. Cu fiecare zi care trecea, el mi-apropia imaginea acelei frumoase adolescente libaneze, care poate nici nu dorea o haimana de teapa mea, dar pe care Klein se făcea forte să mi-o arunce în brațe. Cît privește viața mea de mîine, n-aveam decît s-aleg : o cabană, de îndată pe malul Mediteranei, un vagabondaj fantastic, în tovărășia lui Klein, în munți Anzi din Chile sau chiar pe amîndouă, dacă inima îmi poftea inima. Solomon Klein nu cunoștea imposibilul. Ca să mi-o dovedească, într-o zi s-a amuzat, răsfoind un album uriaș, unde mii de fotografii mari îl înfățișau în mii de poziții, în o sută de puncte ale globului : în Brazilia, în Argentina, în Egipt, în Japonia, în Indii, în China, — peste tot fiind înconjurat ca un mare senior.

Cred că adevărul este acesta : lui Klein îi place, mai mult ca orice altceva, să facă pe patriarhul, să-și aibe micul

anturaj, oameni care să-l lingușească. Desigur, punea pe alții să muncească, dar dacă se întîmpla să fie lipsă de lucru, nu arunca pe nimeni în stradă :

— Altădată aveam cinci lucrători, pe care îi consideram ca făcînd parte din familie. Ani în șir am trăit în cea mai desăvîrșită înțelegere. Cînd au venit la mine, erau aproape adolescenți. M-au părăsit, capi de familie. Eu le-am găsit nevestele. Pe trei dintre ei, chiar poți să-i vezi. Sînt antreprenori zugravi, la Beirut, grație ajutorului meu. Dacă o să le vorbești, n-or să înceteze cu laudele la adresa mea. Cu toate acestea, nu le-am dat un salariu fix : pensiune completă, bani de buzunar și, la sfîrșitul anului, o mică parte din beneficiu. O lună din trei n-avea de lucru. Ei bine, du-te și întreabă-i : cînd erau mai fericiți, astăzi, sau cînd munceau sub ordinele mele ?

Klein rînji :

— Ah !... Musa își închipuie că-i așa de ușor să găsești de lucru, să te hrănești omenește, să plătești chirie, să te îmbraci și să nu-ți lipsească bani de buzunar ? Încă n-a observat, la vîrsta lui, că jumătate din cei născuți săraci, ca noi, tustrei, nu reușesc să mănînce pe cît le este pofta ? Nu vede el că, în afară de cîțiva cocoloșiți de soartă, întreaga viață omenească este redusă la o luptă crîncenă pentru un pîrlit de mai-bine material ? Nicidecum pentru un pic de libertate ! Ești convins ? Nu prea !

Oh ! O știam din experiență ! Și faptul că cele mai sumbre gînduri ale mele erau confirmate de un om diferit moralmente de mine, acest fapt îmi îngheță inima, mai mult ca de obicei. Simții, deodată, că mă apropia ceva de acest pește faimos, care, în mod sigur, a trăit din munca altora, practica imoralitatea fățișă, dar pe care îl vedeam în stare să sufere pentru libertatea sa și, mai ales, să continue a vrea binele celui care-l scuipase în față. Acest sentiment, ei bine, îl socotesc drept o putere sufletească, chiar de s-ar afla într-o baltă de mîrșevie. Și știu să iert mult, celui care cu o lovitură de picior respinge una din cele mai dăunătoare dintre infirmitățile noastre morale. Căci încep să mă conving, mereu mai mult, că cel mai mare rău, care împiedică omenirea să fie fericită, este orgoliul ei nemăsurat, neputința noastră de-a înțelege zădărnicia unei insulte, de a trece peste ea mai departe.

Vrui să știu mai mult în direcția asta și, la capătul primei săptămîni de la cearta noastră, mă dusei să-l găsesc

pe Klein, pe șantier. Era într-un hal de plîns. Ajutat de un ucenic, se dădea de ceasul morții ca să termine, fără noi, lucrarea grea începută sub conducerea lui Musa ; dar nu reușea deloc. Nepriceperea sa în ale frescii și în proporția tonurilor la falsele-ciubuce, stricase tavanul, într-un hal aproape ireparabil. Nenorocitul își dădea seama, dar nu-și trăda amărăciunea. Mi se făcu milă de el :

— Vrei să te ajut, ca să termini această cameră ? îi spusei fără a sta pe gînduri.

Solomon, cu fața și pieptul totuna de culori, mă privi cu ochii lui lipsiți de expresie, care semănau cu ai unei pisici speriate :

— M-ai obliga nespus, dar... nu te temi de fulgerele lui Musa ?

— E posibil să mă acuze de trădare. Nu sînt însă sigur, pentru că n-avem decît foarte puțini bani. A trebuit să plătim chiria pentru două camere și să trăim, tuspatru, o săptămînă întreagă, fără să cîștigăm un ban.

— Bine. Vino mîine dimineață la lucru. Îți voi dubla leafa pentru săptămîna de lucru. Așa că o să-i poți da lui Musa o liră, două, ca să nu crape de foame.

Klein avea deci milă de soarta bătrînului. Spre marea mea mirare, Musa îl răsplăti cu înjurături, ceea ce mă mîhni, mai ales că, vrînd să-i ofer lira pe care Solomon avusese bunătatea să mi-o dea, el mi-o aruncă în față :

— N-am nevoie nici de pomana lui, nici de a ta. Semănați ca două picături de apă. El, un mizerabil ; tu, o Iudă. Pleacă ! Du-te să stai la el ! Lasă-mă singur !

Bietul meu prieten împingea nedreptatea, pînă la a mă izgoni din culcușul meu. Plecai, ca să nu-l îndîrjesc. Ieșind, trecui prin camera Sarei și-i lăsai piesa de aur, care fu primită fără mofturi de cei doi amanți, a căror mizerie întrecea marginile. Regretau amarnic că veniseră la Ghazir și-i reproșau lui Musa că-i înșelase.

— De ce ne-a scris, că a devenit mare antreprenor în Liban ? se oțăra Titel.

Despre bar nu mai era vorba. Și chiar orice speranță de salvare le părea absurdă, în mijlocul acestei pustietăți muntoase. Așa că iluzia fiind eternul lor stimulent, în discuție, dispariția ei îi arunca într-o tăcere care-i făceau stupizi. Sara, însă, era mereu adorabilă, mereu însetată de aventură și gata să se înflăcăreze de ideile cele mai copi-

lărești. O găsii, totuși, mai puțin îndrăgostită de Titel. S-ar fi putut spune că, de cînd se afla la Ghazir, prezența lui o apăsa, ba chiar o speria cu noile lui apucături de-a șterpeli tot ce-i cădea în mînă, prin băcăniile satului. O dată ne-am dus împreună pentru niște cumpărături și m-a făcut, fără să vreau, complicele lui. După ce-și garnisise enormele-i buzunare, a strecurat și într-ale mele două cutii cu sardele. Mi-a fost imposibil să le scot și să le pun la loc ; dar, îndată ce ieșii afară, o luai la goană, azvîrlind cît-colo blestematele sardele, pe care Titel le culese cu promptitudine.

Sara era furioasă de apucăturile lui Titel, dar el nu se sinchisea, ajungînd, pînă la urmă, să „opereze" din vanitate :

— Ah, trebuie să mă vezi ! îmi povesti într-o zi. Îi spun negustorului : „Vreți să-mi dați să văd sticla aia de sus, din raft ?" Ei bine, ca să-mi pot umple buzunarele cu crenvurști și sardele, lumînări, chibrituri și țigări, n-am nevoie decît de sfertul de ceas, cît își pune negustorul scara, se urcă, ia sticla și coboară, bineînțeles mereu cu spatele la mine. Te asigur că aș putea să-i fur, astfel, toată prăvălia, cheltuind de fiecare dată doar zece metelici.

Mititica îi strigă, roșie de mînie :

— Da, te grozăvești, ca și cum ai avea pentru ce să fii mîndru, jefuind un biet țăran, care este, ca și tine, un mare puturos. Dar, lăsînd la o parte morala, gîndește-te la situația tatii cînd, într-o zi, cineva care ar intra pe neașteptate în prăvălie, te-ar surprinde cu mîța în sac. Deci, te rog să încetezi, sau te spun tatii !

Titel știa atunci să facă pe întristatul, rol jucat de minune și care-i aducea un val de sărutări :

— Haide, micuțul meu lup, nu te bosumfla ! Eu îți spun ceea ce este : de ce să păcătuiești furînd, cînd tu păcătuiești și așa, într-un fel care te face destul de vinovat față de legile acestei țări absolutiste ! Nu-i așa, micuțul meu ?

Într-adevăr, „micuțul" păcătuia destul, într-un „fel" asemănător celui al lui Klein, cu deosebirea că el trecea drept maestru, fără concurență în acest mare Liban, al cărui Valiu, satrap absolut în regiune, îi prețuia pe față acea calitate, înfruptîndu-se uneori di „foloasele" ei. Bunilor libanezi le plăcea, din temperament, să ignoreze afacerile care nu-i priveau și care nu-i păgubeau. Dar nimic

nu-i împiedica să știe că guvernatorul și Klein făceau adesea, împreună, partide de călărie. Se știa acest lucru în toate satele. Dar nimeni nu sufla o vorbă. De ce să comentezi favorurile Valiului ? Era de-ajuns să privești din pragul dughenei sau al cafenelei din piață, cum, în cîte o dimineață, sosea în trăsură un locotenent bine cunoscut, mereu același, care mergea drept la Klein, fără să vorbească cu nimeni, doar răspunzînd grațios la saluturi. În aceeași seară, trăsura cobora în goană și, alături de locotenent, putea fi văzut Klein, care și el răspundea la plecăciunile sătenilor.

Cînd am asistat pentru prima oară la acest mic spectacol, pretinsul meu patron tocmai încheia sezonul lucrărilor de zidărie. Vara își dădea încetișor sufletul, la Ghazir, iar din scurta mea răfuială cu Musa nu mai rămăsese decît o vagă amintire. Și cum cea mai mare parte din timp ne-o petreceam în cafeneaua satului, singura dealtfel, unde se afla o terasă modestă și unde abia avea loc pentru un scaun, furăm prezenți la sosirea și plecarea trăsurii lui Solomon.

Dar, între sosirea și plecarea trăsurii, avu loc un eveniment încă necunoscut la Ghazir, care emoționă pe localnici : la ora aperitivului, trimisul guvernatorului și Klein apărură împreună și se așezară pe terasa cafenelei ; au stat la taifas, curtenitor și discret, ca și cînd n-ar fi fost nimic. Totuși, fiecare înțelese că onoarea și excepția asta de la regulă se datorau prezenței Sarei printre umilii consumatori ai cafenelei. Și de ce n-aș spune-o ! În fața importanței evenimentului, nu numai Sara și Titel nu-și mai încăpeau în piele, ci însuși bravul meu Musa. În sfîrșit !... Poate că guvernatorul va catadicsi să arate Sarei dovada mărinimiei sale ! Dintr-o lovitură, ar fi toți salvați ! *Inch Allah !*

Musa îmi explică „chestia“, cîteva ore mai tîrziu :

— Tu știi că sînt gata oricînd să-mi sugrum cu propriile-mi mîini acest copil, care mi-a făcut de rîs familia... dar fiindcă a vrut să devie o paciaură, barem să nu fie o proastă ! Pricepi ?

— Da, pricep... Numai că... îndrugai, oarecum nelămurit.

Bătrînul avea nevoie de întreaga mea aprobare :

— N-am dreptate ? Spune-mi, Adriene !

Pe drumul singuratic pe care mergeam, își desfăcu larg brațele, în fața apusului de soare...

— Ai dreptate, Musa... Numai că...

— Numai, ce ?

— Mă gîndesc la Klein, care și-a dădăcit sora, cumnata, apoi propria sa nevastă, cum să se prostitueze, nu pe trei coți de stambă, ci pentru un pumn de aur...

— Solomon e un pește ! Nu este același lucru, prostule !

Tăcui. Desigur, noi nu eram pești, afară de Titel. Pentru noi, ceilalți, era de-ajuns ca Sara să ne-aducă, într-o zi, un pumn de aur, și care ne-ar fi salvat pe toți ! Atît !

Fiindcă, la drept vorbind, altă speranță de salvare n-aveam. Libanezii ne făgăduiau întruna lucrări mari, dar nu ne dădeau decît cîrpăceli : o tejghea de curățat, un cufăr sau o poartă de vopsit ; rareori un tavan sau temelia unei case de zugrăvit din nou. Asta ne-aducea atît cît să putem mînca pe sponci o dată pe zi, să ne procurăm puțin tutun sau să ne plătim narghilele de-o para, pe care le fumam fericiți și disperați, contemplînd cînd aureorele, cînd crepuscurile mediteraneene, a căror splendoare se așternea în sufletele noastre, ca o mărturie de prietenie cerească. După atari popasuri răscolitoare, cînd fiecare debita tot ce-i trecea prin cap, fără să ne contrazicem, ne regăseam totdeauna forța de-a lupta.

Dar la ce rezultat ne ducea ? Desigur, la mai nimic : încă un cufăr de mozolit, încă un tavan de zugrăvit, lucruri mărunte pe care le smulgeam cu forța de la localnici și care nu ne îngăduia să ridicăm ancora de-aici. Dar principalul nu sta în întregime în asta, ci în elanul de a înfrunta și de a merge neabătuți drept înainte, care ne oțelea voința și ne apăra de ravagiile *inimii acre* cronice : această *inimă acră*, pe care în Egipt am văzut-o rozînd sufletul unor vagabonzi, și care n-aveau nici măcar scuza că se află într-o nenorocire asemănătoare cu a noastră.

Da, bineînțeles, sîntem ridicoli. O vedem din zîmbetele compătimitoare al țăranilor, la spectacolul vieții noastre incoerente : extaze nebune, dimineața, la simpla atingere cu natura înconjurătoare ; ambalările noastre în fața nenumăratelor priveliști cotidiene, a văilor singuratice sau ale mării, pe care o descoperim după umblet istovitor ; cantitatea de forță pe care o risipim zilnic, încăpățînîndu-ne să găsim „marea ocazie de muncă", izbăvitoare și pe care n-o vom întîlni niciodată. În sfîrșit, această acomodare

operativă cu mizeria — ceea ce face pe localnic să creadă că sîntem incapabili a ne da seama că situaţia noastră penibilă, în acest sat — nu s-ar putea prelungi la infinit, mai ales după mutarea, foarte apropiată, a celui care ne-adusese acolo.

Ah ! Ce uşor le este acelora care posedă o cît de mică bunăstare, să zeflemisească şi cîteodată chiar să judece sever existenţa agitată a celui care nu mai are decît deznădejdea-i tandră pentru a-l înţelege, iar cerul pentru a-i încălzi ciolanele rebegite !

Dimineaţa, cînd sărim din pat, dacă ziua se anunţă frumoasă, noi ştim că asta este singura porţie de fericire din ziua aceea. Şi că e un mare noroc să putem face atîta caz de ea, deşi stomacul ne este gol şi nimic nu ne garantează că o să găsim mijlocul de a-l umple, măcar o dată, pînă seara. Închipuiţi-vă, acum că ziua care începe este lugubră şi trebuie s-o trăim, de la un capăt la altul, sub un cer de plumb de-asupra capului, cu o burniţă cumplită care ne împovărează umerii, cu apă în pantofii scîlciaţi, obligaţi să batem străzile, mereu în căutarea unui codru de pîine.

Bunule Dumnezeu ! Ce însemnătate mai poate avea o zi radioasă sau una lugubră, în ochii omului care, la deşteptare dimineaţa, are de îmbrăţişat o femeie frumoasă şi copii la fel de frumoşi, are de condus o mică afacere înfloritoare şi are de apărat o bunăstare frumoasă ?

Aşa că, nu poate fi judecat un om, pînă ce nu ai bunătatea să te aşezi în locul lui. Numai aşa am fi înţeleşi, de ce ţopăim ca doi viţei la vederea soarelui care răsare şi care ne îmbrăţişează cu căldura lui ; şi că ne începem ziua prin fapta aparent necugetată de-a ne duce drept la cafenea, unde ne lăsăm ultimii metelici, în schimbul a două cafele şi a două narghilele, pentru ca apoi tolăniţi pe terasă, să ne ameţim în bătaia soarelui generos, care ne mîngîie şi ne spune : „Da ! iubiţi-mă cu toată puterea, voi ăştia, care nu mă aveţi decît pe mine !“

Aceasta-i realitatea : n-avem nimic de iubit în această zi care începe, nici acasă, nici afară din casă şi totuşi nu voim să murim şi nu putem trăi în duşmănie. Puterea noastră stă în a iubi ceva, fie şi un astru ! Ţinta dragostei nu are nici o importanţă, dragostea în sine este totul ! Dovada fecundităţii ei : părăsim terasa, fără să ne pese de mizeria care ne paşte şi o pornim la drum, însufleţiţi de

dorința de-a trăi, chiar flămînzi, plini de păduchi, sub acest cer care niciodată nu întreabă pe cei săraci de ce nu sînt și ei bogați ! Părăsind terasa unde ne-am desfătat atît de bine și pornind la drum, ca doi cîini hotărîți să găsească undeva un os de ros, ni se întîmplă uneori ca să ni se facă deodată lehamite de cinstea noastră de muncitori, de care nimeni n-are trebuință. Și atunci, Musa, care-i mai bogat în idei decît mine, zice :

— Am găsit ! Azi nu vreau să caut de lucru, ci să cerșesc ! Urmează-mă !

— Să cerșești la Ghazir ?

— Nu la Ghazir ; vom merge la emirul din Malmetain ! E senior musulman ; îi voi vorbi turcește.

— Seniorii nu primesc cerșetori.

— N-o să ne prezentăm cum spui tu. Totuși, ai grijă ca salamalecul tău să fie tot atît de frumos ca și al meu, căci voi intra primul și-i voi face unul nemaipomenit.

— Arată-mi-o !

— Ai dreptate ! spuse Musa, oprindu-se brusc. Trebuie să fac o repetiție, chiar și pentru mine.

Bătrînul transpira, cu broboane mari. Sincer emoționat, își cabră, ca la armată, corpul de statură măruntă, apoi și-i roti scurt, cu fața spre soare, ca și cum ar fi fost emirul ; și în timp ce mîna dreaptă se îndrepta boierește spre frunte și buze, pentru a se opri pe piept, trunchiul corpului desenă o impecabilă linie curbă, înainte. Își îndreptă corpul cu ușurință și mă privi, plin de speranță, ca și cum m-ar fi întrebat dacă își va mai revedea vreodată familia de la București.

— Ei, Adriene ? Cam cît crezi tu că valorează salamalecul ăsta ?

— Nu știu cît valorează, zisei — într-adevăr zdrobit — dar îmi dau seama că n-o să fiu în stare să-l execut, nici măcar stîngaci. Prea este complicat !

— Se poate ! spuse prietenul meu, neliniștit. Uite, atunci, tu îl vei face pe al tău nu în fața emirului, ci puțin mai în spatele meu. Eu voi executa cele ce ai văzut și poate că ne va scăpa de mizerie. Înainte, băiete ! Ia privește marea și vezi cît este de-acoperită, azi, de talazuri spumegînde. Niciodată n-am văzut-o atît de frumoasă. Numai s-o putem admira mîine, la prînz, cu burta plină. Ajută-ne, Doamne Isuse, și tu Moise, și tu Mahomet !

Valea pe care o coboram, se deschidea, ca pentru a privi universul întreg. O aruncătură de ochi nu-ţi ajungea să îmbrăţişezi întreaga feerie ce se desfăşură în zare : o mare de-un albastru închis, brăzdată de spumă, care începea de la picioarele noastre, prelungindu-se în depărtări, înghiţînd pămîntul şi unindu-se cu cerul. Şi toată această imensitate prietenoasă în care ne aflam ca şi pierduţi ! Şi această singurătate primitoare, această linişte ospitalieră, acest soare tomnatic arzînd ca în iunie şi revărsînd asupra mării valuri de culori, ale căror nuanţe se modificau văzînd cu ochii ! Nu ! se afla, acolo, prea multă frumuseţe, prea multă măreţie pentru sărmana bucurie a doi oameni flămînzi, care-şi puneau toată speranţa lor de salvare în reuşita unui salamalec.

Emirul, sau mai bine zis turcul bogat ce se numea astfel, locuia chiar pe acelaşi drum, îndată după Malmetein, O frumoasă casă pătrată, cu un etaj, aşezată în mijlocul unei curţi imense. Klein ne vorbise adesea de el, ca de un client posibil şi îşi propusese să-l viziteze într-o zi. Am fost noi cei care i-am bătut în poartă, cu inimile tremurînde.

— Of ! suspină Musa, o să-l blagoslovesc pe emirul ăsta, dacă o să vrea să ne dea de lucru, care să ne permită, la capătul unei luni, să alungăm această mizerie, prea lungă şi îndobitocitoare. Dar mă întreb dacă nu cumva Solomon nu ne-a luat-o înainte şi ne-a suflat norocul !

Un servitor arab, cîinos, întredeschise poarta şi, pe un ton morocănos, ne întrebă ce dorim.

— Să vorbim cu emirul, strigă Musa, din răsputeri, întîi pe turceşte, apoi pe arăbeşte şi, presimţind că celălalt se pregătea — ca răspuns — să plece şi să ne închidă poarta în nas, îşi vîrî corpul pe jumătate în deschizătura porţii.

— Emirul nu-i acasă ! bolborosi sluga, împingîndu-l pe Musa afară.

— Şi dacă-i acasă ? replică bătrînul, spre marea mea mirare.

— De unde ştii ? întrebai.

— Am văzut umbra unui om, care ne priveşte, de la primul etaj, înapoia perdelelor.

Într-adevăr, o mînă dădu perdeaua la o parte şi ciocăni în geam. Îndată, arabul deschise poarta cea mare şi ne introduse, pe uşa principală, într-o vastă sală, al cărui tavan, bogat decorat în stil arab, avea zugrăveala cam

ștearsă. Călcam pe covoare superbe. Multe divane, taburete și scăunele.

Nu îndrăzneam să ne așezăm, nici să vorbim. Musa mă atinse cu cotul și-mi arătă tavanul, clipind malițios din ochi. Și iată-l pe emir, într-un halat de mătase și cu narghileaua în mînă, un bărbat frumos, oacheș, care nu zîmbește, cum e obiceiul, atunci cînd vrei să înlemnești de frică pe doi amărîți ce dau buzna la tine, deznădăjduiți. Dar Musa nu-și pierdu cumpătul. Dimpotrivă, își începe faimosul salamalec, adăugîndu-i noi grații și pe care-l termină aruncîndu-se la picioarele emirului și sărutîndu-i poala halatului ; în timpul acesta, eu rămîn în picioare, descumpănit, cu salamalecul ratat, înlemnit într-o poziție nici umilă și nici demnă, dar probabil destul de jalnică pentru a mări tragi-comicul situației noastre și a-l hotărî pe musulman să se apropie, să-mi surîdă de astă dată, să mă ia de braț și să mă așeze pe un divan ; apoi, întorcîndu-se către Musa, să-i dea mîna și să-l invite să ia loc lîngă dînsul.

— Vorbiți, domnule ! îi spuse emirul în turcește.

Atîta-i trebui. Prietenul meu o luă la goană, ca un cal de curse. Adoptînd curajos limbajul confesiunii sincere, totale, singura care poate să înduioșeze chiar o inimă împietrită, Musa istorisi emirului toată drama familiei sale. Nu știam turcește, dar îmi fu ușor să urmăresc fazele povestirii, pe care bătrînul o înfățișa cam hazliu, cînd mișcat pînă la lacrimi, sub privirea întunecată a auditorului.

Emirul, taciturn și continuînd să fumeze, nu trăda nici emoție, nici indiferență, ci pur și simplu un interes plin de înțelegere. Ne serviră cu două cafele turcești și cu două narghilele, onoare obișnuită la musulmani, dar la care noi nu ne așteptam, într-o casă unde intrasem ca cerșetori sau cam așa ceva.

Dinaintea acestui gest de stimă, Musa izbucni și mai înflăcărat, lăudînd foloasele picturii murale, care salvează o clădire de la ruină și-și tot ridica privirea și brațele în sus, ca să arate numeroasele crăpături ale tavanului. Emirul îl ascultă cu același interes, fără să se uite la tavan. Cînd Musa sfîrși de vorbit, după o oră, emirul se ridică nervos, ne rugă să așteptăm și dispăru. Bătrînul se răsturnă pe spate, epuizat, asudat :

— Am pledat bine cauza noastră ?

— Ca un prinț al elocinței !

— Şi care crezi tu că o să fie rezultatul ? O să punem, în sfîrşit, laba pe lucrarea care să ne scoată din nevoie sau încă o dată n-o să fie nimic ?

Răspunsul fu apariţia slugii care ne primise. Dădu prietenului meu un plic, în care se afla o liră turcească, ne făcu o temenea, bolborosind cîteva cuvinte pe care nu le-am înţeles şi ne deschise uşa. Ieşirăm iute, ca muşcaţi de-o viespe.

În drum, soarele şi singurătatea completau totul. Trecuse ora prînzului. Musa mă privi zeflemitor, abia stăpînindu-şi un hohot de rîs :

— Ei bine, Adriene, mereu aceeaşi poveste, nu-i aşa ? Nu se poate spune că emirul n-a fost drăguţ. Doară ştii că în Turcia cerşetoriile sfîrşesc, uneori, cu totul altfel ! Cu atît mai rău, dacă trebuie să nu-i mai văd pe ai mei ! Şi-acum, haide să ne oferim un mic chiolham !

Ne aflam încă în faţa marii porţi de intrare a trăsurilor şi, îndreptîndu-mi privirea spre fereastra de la etajul întîi, zării silueta emirului, înapoia perdelelor. Privea cum ne sfătuiam în mijlocul drumului prăfuit şi pustiu.

— S-o ştergem ! spuse Musa, luîndu-mi braţul. Acum avem cu ce trăi o săptămînă ; să trăim şi să sperăm, cu burta plină, toţi patru, mulţumită acestei lire căzute din cer.

Şi se opri ca să contemple piesa de aur, care strălucea în bătaia soarelui. Apoi, adăugă melancolic, reluîndu-şi drumul :

— Iată de ce, dacă într-o zi o să devii un mare satrap, niciodată să nu tai capul cuiva, înainte de a te convinge că omul acela n-a fost, măcar un ceas din viaţa lui, emirul de la Malmentain. Gîndeşte-te ; cine ne poate garanta dacă acest atotputernic nu era pe cale să mîngîie o femeie, în clipa cînd noi făceam tărăboi la poarta casei sale şi că, în loc să ne ofere cafea, ciubuc şi o piesă de aur, putea foarte bine să ne trimită în surghiun ?

Solomon Klein, după ce petrecuse două zile în tovărăşia guvernatorului, se înapoie la Ghazir, într-o seară, către ora opt. Cu aceiaşi trăsură în care se aflau şi doi ofiţeri de poliţie din Beirut. Titel părăsea satul, o oră mai tîrziu, la invitaţia cam autoritară a poliţiştilor, care refuzară explicarea acestui act arbitrar.

Ţipetele Sarei ne asurziră :

— Haide, tată, la Solomon, să-l rugăm să intervie, cît mai este timp !

Bătrînul își ascundea prost satisfacția de a-și vedea, în sfîrșit, fata scăpată de proxenet.

— Să intervenim la Solomon ? Te-ai prostit ! Tu nu vezi că e mîna lui în această arestare.

— N-are a face ! Întovărășește-mă pînă la el !

— Du-te cu Adrian.

În timp ce Sara își căuta mantoul, Musa făcu o temenea pînă la pămînt și, mă îmbrățișă, țopăind de bucurie :

— S-a sfîrșit cu peștele ! Trăiască despotismul ! E și el bun la ceva !

Într-adevăr, așa era ! Se sfîrșise cu un „pește", dar se ivise un altul, către care destinul o împingea pe biata Sara. Tremurînd la brațul meu, în noapte, ea mă întrebă :

— Și tu crezi cum crede tata, că aici e mîna lui Solomon ?

— Nu știu ce trebuie să cred, dar nu e imposibil. Celor de teapa lui, le stă în fire orice.

— Atunci, Solomon e un tip foarte puternic ! gemu ea.

— Da, nu-ncape nici o îndoială ! Klein nu e un vîrme, ca Titel !

Mă opri, atingîndu-mi fața cu respirația-i de copil și mă întrebă tremurînd toată :

— Și tu îl disprețuiești pe Titel, nu-i așa ?

— Sincer vorbind, ți-o mărturisesc : da !

— Dar pe Klein nu-l disprețuiești ?

— Ah ! unde vrei s-ajungi ? Detest pe toți codoșii din lume, mai ales cînd ademenesc copile ca tine. Și marea mea plăcere ar fi să-i văd pe toți cu o piatră de gît, în fundul mării ! Iată ce gîndesc. Aici, ca-n orice chestiune, cred că sînt și pești între pești...

— Adică ?

— Mă plictisești Nu-ți mai spun nimic !

Mă întreb dacă Sara nu este puțin fascinată de toate cîte ne-a auzit vorbind despre ispăvile lui Solomon. Îmi aduc aminte că într-o zi plimbîndu-ne singuri, în timp ce Musa și Titel își făcea tradiționala siestă, Solomon ne-a întîlnit, ca din întîmplare ; ne-a oprit ca să ne spună că nu-i purta nici o pică lui Musa și că e gata să se împace cu el, ceea ce, de altfel, noi bănuiam de mult. În realitate, însă, Klein căuta o ocazie ca să vorbească Sarei. Și îi vorbi, cu ocazia acestei întîlniri, cu calmul și puterea lui

de convingere proverbială, o măguli cu iscusinţă, se jură pe toţi dumnezeii săi de curăţia sentimentelor faţă de bătrîn şi ne părăsi, sorbind-o pe Sara, cu aceste cuvinte.

— Dacă vreodată aş putea să vă fiu de ajutor, contaţi pe mine !

Cred că de-atunci, Sara, tot „adorînd" pe Titel, se gîndea adesea la Klein şi o idee năstruşnică îşi făcu loc în căpşorul ei. Probabil, vreo altă poveste cu un bar. Şi, în seara aceea, ea vruse ca eu să-i confirm gîndul. Ah, asta nu !

Îl găsirăm pe Solomon în biroul său, puternic luminat de două lumînări mari. Era singur, îmbrăcat în costumul de călărie, care-l întinerea şi-l făcea frumos. Se vedea că aştepta vizita Sarei şi crezui că se va preface surprins. Spre marea mea uimire, mă înşelasem. Dimpotrivă, ne ului în sinceritatea sa afectuoasă :

— Vă aşteptam... rosti el, ieşindu-ne în întîmpinare, la uşă.

Dar Sara nu-l lăsă să continue :

— Domnule Klein ! Domnule Klein, hohoti în lacrămi.

O aşeză într-un fotoliu :

— Te înţeleg, sărmana mea Sara ! Trebuie să fie ceva îngrozitor pentru dumneata... Dar... el îşi cunoştea prea bine situaţia delicată. Trebuia să ştie că Turcia asiatică nu-i Egiptul şi... nu trebuia...

— Dar ce-a făcut, Dumnezeule ? Ce crimă...

— ...Crimă, desigur, nu ! Dar a furat.

— De unde ştiţi ?

— Eu nu ştiu nimic. Dealtfel, nimeni n-o ştie precis. Dar satul e convins. Înţelege-mă : în această gaură de munte, oamenii trăiesc de secole, fără ca nimic important să le tulbure tabieturile. Se cunosc între ei, cum un cocoş bătrîn îşi cunoaşte găinile sale. Ei ştiu, unul de la altul, ce e bun şi ce e rău. Astfel, poţi să găseşti printre ei tot ce ai vrea, afară de un hoţ ! De lucrul ăsta, draga mea, fiecare garantează, aici, cu capul. Şi cînd, a doua zi după sosirea voastră aici, s-au observat furturi prin toate prăvăliile, ba chiar şi la farmacie, îndată au ghicit pe hoţ. Dacă nu i-au pus cătuşe la mîini, n-au făcut-o din respect pentru mine, care v-am adus aici. Libanezii sînt firi înţelepte, ocolesc scandalul. Dar au depus plîngere, cerînd să fie scăpaţi de nepoftit. Asta-i tot, micuţa mea !

Cîtă minciună se afla în adevărurile evidente pe care Klein ni le punea în față, doar unul mai ticălos decît el ar fi putut s-o dovedească. Oricum, Klein jucase magistral. Și micuța părea să-și dea seama. După un moment de descumpănire, de reflecție, Sara se ridică hotărîtă, cu ochii înotînd în lacrimi și cu dorințe puternice :

— Domnule Klein, într-o zi mi-ați spus că ați putea să-mi fiți folositor. N-aveam decît să contez pe dumneavoastră...

Nu îndrăzni să meargă mai departe, deoarece privirea lui Klein era severă, în timp ce pentru mine, care-l cunoșteam mai bine, această severitate îmi spune : „Du-te, frumoasa mea ! În acea zi, știam bine de ce îți promiteam ajutorul meu".

Sara se înarmă cu cel mai drăgăstos surîs al ei :

— ...Ei bine, ați vrea dumneavoastră să interveniți în această împrejurare ?

Bătrînul motan se prefăcu cuprins de-o neliniște adîncă... Fumam. Klein rămase pe jumătate lungit pe un divan. Aruncîndu-și țigara, se sculă și-și afundă privirea-i ștearsă în ochii negri ai Sarei :

— Dacă vreau să intervin... Natural că vreau, cu dragă inimă. Totul este să știm cu ce rezultate ne vom alege. Nu-mi place să mă compromit în intervenții zadarnice. Dumneata știi : în Turcia trebuie să ceri numai ceea ce se poate obține, fără de care...

— Dumneata poți obține tot ! strigă Sara, sinceră, convinsă. Și apoi e inutil să-ți spun că Titel nu s-ar mai reîntoarce la Ghazir. Ne vom duce aiurea.

Ea vorbea la plural, dar Solomon o înțelegea cu totul altfel.

— De ce spui „noi" ? Chiar dacă îl scap de pușcărie — ceea ce nu-i sigur — el va fi expulzat numaidecît. Și-atunci, cum o să-l întovărășiți, cînd cu toții sînteți în mizerie?

— Este adevărat ! răspunse Sara, învinsă. Apoi : Ei bine ! salvați-l măcar de închisoare, domnule Solomon.

— Vrei să spui, să încercăm a-l salva.

— „Să încercăm ?" Dar ce pot eu ?

— Ce puteți ? Tot atît ca și mine.

— Adică ?

Klein îi apucă amîndouă mîinile și o ridică în picioare :

— Adică, uite așa : mîine dimineață te aștept la ora plecării diligenței. Vom coborî împreună la Beirut.

Apoi ne conduse pînă la poarta din stradă.

Simții în acea seară, înapoindu-mă acasă, că în curînd voi fi de prisos la Ghazir. Mîine, după plecarea matinală a Sarei, îl informai pe Musa despre pretinsa cauză a arestării lui Titel. Bătrînul sări :

— Aha ! din cauza asta libanezii nu voiau să-mi dea de lucru, pentru că sînt socrul unui hoț ! De ce nu mi-ai spus că Titel fura ? L-ași fi denunțat eu însumi !

— Lasă, e mai bine, acum. Dar altceva : după cele petrecute ce ai de gînd să faci ?

— Pe legea mea, nu știu ce să-ți spun. Uite, cred c-aș face bine, dacă m-aș apuca și eu de furat. Poate vor avea amabilitatea să mă expulzeze și pe mine... în România !

— Lasă glumele, Musa ! Nu ești de părere că ne-am cîștiga mai bine existența la Beirut sau la Damasc ? Eu aștept înapoierea lui Solomon ; îl voi ruga frumos ca să-mi dea o liră, pe care, desigur, n-o să mi-o refuze și voi pleca la Damasc. Vrei să mă însoțești ?

Ne aflam încă în paturile noastre. Musa mă privi fix, cu ochii lui triști, care din ce în ce deveneau mai mici, pînă ce se închiseră într-o strîmbătură a feței, și brusc începu să plîngă :

— N-o să-mi revăd... niciodată... familia !

Sării din pat și-i luai capul, strîngîndu-l la pieptul meu. Plînse în hohote, ușurîndu-și inima. Apoi ne îmbrăcarăm și ne îndreptarăm spre cafenea. Afară nu era frumos. Se stricase vremea. În acea dimineață, consumatorii erau îmbrăcați ca pentru toamnă. Ne răspunseră la bineţe, cu politețea obișnuită și nu ne spuse nimic referitor la cele întîmplate în ajun. Se vedea cît de colo, că le era greață de noi. Fapt care creea, în cafenea, o atmosferă mohorîtă, unde cuvintele și frînturile de conversație cădeau ca niște ocări în timpul unei rugăciuni. Eram foarte mîhniți.

E atît de trist, să te simți alungat din sînul unei colectivități, unde toată lumea era amabilă și în ochii căreia n-aveai să-ți reproșezi nimic josnic !

Ne băurăm cafelele și ne fumarăm narghilelele, fără a rosti vreo vorbă și aproape fără să ne uităm unul la altul. Ne aflam acolo, în situația a doi condamnați la spînzurătoare pentru greșeli necomise, și ne simțeam doborîți văzînd că societatea omenească se preocupă mai puțin ca

să fie dreaptă, decît să aibe totdeauna dreptate împotriva individului. Firește, sînt prea tînăr și fără experiență, ca s-o pot judeca ; dar, din cele ce cunosc din trecutul umanității, nu pot uita că ea a confundat adesea marii oameni cu haimanalele. Și coborînd pe scara valurilor spirituale, vedem că-i de-ajuns să manifestezi cele mai mici veleități de independență, de rezistență în fața mentalității comune consacrate, pentru ca societatea să te suspecteze și să înceapă a-ți bara calea către locurile pe care ea le rezervă numai celor care se feresc s-o contrazică sau s-o răstoarne.

În satul Ghazir, n-aveam altă vină, în afara aceluia de-a fi venit aici, ca să eșuăm ca niște epave. Nu voim să trăim pe spinarea nimănui și sîntem gata să ispășim crima de vagabondaj, executînd lucrările cele mai grele și mai prost plătite. Dar, după asta, nimeni nu ne poate refuza dreptul la existență ; chiar la această existență „dezordonată", ce ne-a plăcut s-o alegem ; și nici să fim socotiți mai puțin demni de stimă, decît băcanul care în fiecare zi deschide și închide ușa aceleași prăvălii, timp de cincizeci de ani. Căci, fără curajul vînturătorilor de țări de teapa noastră, America nu și-ar fi revărsat niciodată bogățiile în dughenele satelor de pe întreg pămîntul.

Așa că noi îndurăm nedreptatea oamenilor care fac numărul și legea, chiar pe această biată terasă a unei dughene, de unde încă nu îndrăznesc să ne alunge — dar asta nu va întîrzia ! — și din care cauză ne simțim atît de triști, de parcă am fi ostateci la canibali. Culmea nenorocirii, soarele ne refuză azi binefacerile sale. Aerul e umed, tremurăm. Văile sînt înecate într-o negură deasă, care întunecă zarea. Nu ne rămîne decît să ne căutăm alinarea în fundul inimilor noastre rănite.

Ne pregăteam să ne ascundem de ființele omenești, zăvorîndu-ne în camerele noastre, cînd iată că servitoarea lui Klein ne aduce două scrisori, cîte una pentru fiecare, ca să nu se bucure numai unul, iar celălalt să continuie a frămînta gînduri negre.

Scrisoarea mea este de la îndureratul Mihail, care îmi scrie de la Sfîntul-Munte, înfățișîndu-mi stări de lucruri cinice, după cum urmează :

„Trăiesc aici în beatitudine. Nimic nu mă sîcîie. Toate «problemele» cu care mă știai preocupat altădată, astăzi îmi par copilării. Sîntem nebuni, cînd credem că, într-o zi, omul va fi mai bun de cum e azi. Nu va putea să fie

mai bun, pentru că nu are suflet. Nu are decît burtă și sex. Are, de asemeni, și puțină inteligență, dar asta nu-i sufletul. Dovadă, acest stareț de aici : e un porc dintre cei mai mari ! Mă ține pe lîngă el și-mi spune că-i din simpatie. În realitate, îi e frică să nu spun «prostii» sclavilor pe care îi exploatează. Puțin îmi pasă. Mîncăm țipari, minunați și delicioși, pe care «frații» îi pescuiesc în mare, tremurînd de frig, zile și nopți ! Nu mai vorbesc de claponii pe care îi îndoapă, dar pe care nu-i mănîncă decît stareţul și invitații săi. Cît despre vinurile cu care udăm aceste bunătăți rare, poate c-ai auzit și tu că Sfîntu-Munte e fără pereche în produse foarte fine, datorită grijii «fraților» noștri devotați, din care nu gustă nici o picătură. (Și bine fac ! Să bea apă de mare !) M-am îngrășat mult și barba mi-a crescut impresionantă. Nu o voi rade. Asta place femeilor de-o anumită vîrstă și... avere, printre care — la plecarea de aici — trebuie să-mi caut «doică» (Hm! te jignește vorba asta ?) Fiindcă, în curînd, voi fi la capătul noviciatului și porcul de stareț mă va soma să aleg între rasa călugărească și haina civilă. Și atunci, dragul meu idealist, voi fi silit să părăsesc această frumoasă viață monahală, care cuprinde desigur multă lene, țipari, claponi și vinuri bune, dar și plicticoase rugăciuni și destulă pederastie obligatorie, pe care o disprețuiesc, și într-un caz și în celălalt, ceea ce îl cam întărîtă pe «respectabilul părinte». Și ce-ai vrea tu să fac, ieșind de-aci ? Moartea și-a clădit casă în plămînii mei. Niciodată n-am fost în stare să fac mare lucru cu mîinile mele, iar acum mai puțin ca oricînd. Să mă omor ? N-am nici c poftă, deocamdată. Nu-mi mai rămîne, deci, decît să mă însor (dacă m-o vrea!) cu vreo bătrînică copleșită de nevoia de afecțiune deosebită — specialitatea mea — și să-mi poată garanta, în schimb, un dram de existență călduță, timp de patru sau cinci ani, cel mult, ce cred că mai am de trăit".

Bunule Mihail... Sărmane Mihail... Îmi sfîșii inima...

Scrisoarea lui Musa e mai veselă. Îi anunță logodna fetei sale, mezina Ghizela, *„cu un băiat atît de frumos și cinstit, și deștept, și care are o situație atît de frumoasă, fiind șef de raion la marile magazine «Carmen-Sylva» ! La douăzeci și nouă de ani ! nu-i oare minunat, tată ?"*

Tata plînge de bucurie și sărută scrisoarea Ghizelei.

Apoi un nor îi întunecă fața. Într-un colț, nevasta lui adaugă: „*Numai că această comoară de băiat de n-ar afla întreg adevărul despre purtarea Sarei ! Ar fi o catastrofă*".

— Hai să vedem, ce capital mai avem ! spuse Musa, scotocind prin buzunare. Trebuie să beau ceva, chiar acum. Cu atît mai rău. Mă simt, în același timp, și fericit, și nefericit !

Am băut, în dimineața aceea, fiecare cîte trei păhăruțe de rachiu, sub ochii bravilor săteni, care, deși ei înșiși beau, ne spionau cu coada ochiului și ne judecau cu asprime. Vorba poetului nostru. „Virtutea este ușoară, cînd ai tot ce-ți trebuiește."

Și acum, iată sfîrșitul povestei lui Musa și a scurtei dar emoționantei vieți dusă împreună, petrecută sub soarele Mediteranei.

Trei zile, n-am știut ce „învîrteau" Solomon și Sara la Beirut. Totuși, cum timpul se îndreptase, iar zilele însorite ne înveseleau sufletele noastre melancolice, aproape că și uitasem să ne gîndim la aceste două ființe. Dar, într-o frumoasă după-amiază, ce vedem și ne face să credem că visăm ? O trăsură elegantă se oprește în fața casei unde locuiam și din trăsură coboară Sara, împodobită ca pentru nuntă, ceea ce îi displăcu lui Musa, deoarece înțelese că fata lui, dînd „lovitura", s-a grăbit să vină ca s-o vadă cei din sat, umilindu-i astfel. Foarte preocupată și dîndu-și aere, își îmbrățișă în grabă părintele și ne trînti această veste, în gura mare, care ne luă piuitul :

— Haide, tată, să strîngem repede catrafusele, tu și Adrian ! Ne înapoiem îndată la Bierut, cu trăsura ce-o vedeți afară. Mîine seară, tu pleci, tată, la Constantinopol! S-a sfîrșit calvarul tău. Te vei duce să-ți regăsești familia! De-azi în douăsprezece zile, o să fii la București !

— Și tu, întrebă bătrînul, cu un aer vexat.

— Eu, ei bine, tată, voi avea, în sfîrșit, barul meu !

Musa se clătină, mușcîndu-și buzele :

— Tu... o să ai... în sfîrșit... barul tău ! Blestemat să fie Solomon ! Nimic de spus : loviturile sale sînt de maestru... Aveți drept, deci, să mă expediați acasă : vă stingheresc în drumul vostru, care e același. Și Titel al tău ?

— A fost expulzat ieri, răspunse Sara, închizînd geamantanele.

Și adăugă, cu un ușor ton protector :

— N-am putut face nimic pentru bietul băiat !

— Ah ! „Voi“ n-ați... E magnific ! Și cine suportă cheltuielile imediatei mele repatrieri ?

— Tată, mă calci pe nervi ! Mai bine ajută-ne să împachetăm. Trăsura nu poate să aștepte.

— Da, fata mea, ai dreptate : în realitate, sînt mulțumit de... *toate* astea ! Tocmai mi-a scris de-acasă că Ghizela s-a logodit...

— Logodită, Ghizela ? Cu atît mai bine pentru ea ! Dar haide, tată, ajută-ne ! O să-mi povestești pe drum toate istoriile tale.

— Istoriile mele ? Asta-i toată bucuria ta, la auzul unei vești atît de fericită ?

— Ce vrei, tată, poate că greșesc, spunîndu-ți că între mine și familia noastră se află o prăpastie, pe care nimic n-ar putea-o umple. Uite, fac prinsoare că mama profită de ocazie, ca să vorbească iarăși de purtarea mea proastă. Ei bine, socotiți-mă ca dispărută, moartă !

— Moartă ? Și dacă hoitul tău o să ne împută de la distanță ? Dacă îți vei nenoroci surorile ?

— Regret, dar n-am ce să fac ! Am dreptul să-mi trăiesc viața mea, fie ea chiar de paceaură. Asta-i poate soarta mea !

Musa căzu pe un scaun și murmură, cu capul între palme :

— Da, asta-i soarta ta !...

Sara se duse să achite cîteva mici datorii la gazda noastră, o brutăreasă bătrînă care ne dăduse adesea pe datorie numeroase *roll*, — pîine plată ca o farfurie. Coborîrăm bagajele la trăsură, care numaidecît porni, lăsînd în urma noastră acest frumos Ghazir, care la urma urmelor, a fost prietenos cu noi, suportîndu-ne cu o cumsecădenie pe care mahalaua Brăilei mele nu mi-a arătat-o niciodată.

Musa traversă satul, ghemuit între mine și Sara, cu capul în piept, fără să vadă sau să salute pe cineva. Și ghazirienii, de treabă și înțelegători, se făcură că nu bagă de seamă prosteasca sfidare a Sarei, care voia să-i umilească, cu zorzoanele ei ; se ascunseră tăcuți, la trecerea trăsurii. Mai tîrziu, cînd șoseaua dădu spre mare și apusul soarelui începu să ne bronzeze fețele, Musa — asemenea unei broaște țestoase speriate — îndrăzni să-și arate nasul, încetișor, privind în dreapta și în stînga, locurile pe care le-am iubit atît ; apoi se închise într-un mutism, ca o stană de piatră, pînă la Beirut. Dar, în clipa cînd am

trecut prin fața locuinței emirului, bătrînul se uită la mine, cu o privire ce parcă îmi spunea : „În ziua aceea, am fost mult mai fericit decît acum !“

Nu ne păsa deloc încotro ne îndreptăm, la cine și dacă la sosire, ne așteptau, poate, noi umilințe. Nu ne trecea prin gînd că Sara ar fi devenit, în mai puțin de trei zile, proprietara unei vile, la malul mării. Și totuși, trăsura se opri în fața unei cascioare drăguțe, la țărmul Mediteranei. O servitoare arabă apăru îndată în prag și se aruncă asupra bulendrelor noastre, tot povestind cu volubilitate o mulțime de lucruri, din care înțeleseserăm doar că apartamentul este gata să ne primească. Ne transportarăm singuri bulendrele și biata femeie fu cît pe-aci să se bată cu noi, ca să ni le smulgă. Sara, vrînd să facă pe grozava și să-și joace rolul de stăpînă, îi da porunci anapoda, într-o arabă care ne strica de rîs.

„Vila“ modestă a Sarei era alcătuită dintr-un parter cu trei camere ce comunicau între ele, una mai cochetă decît cealaltă, foarte curat întreținute și toate cu ieșire spre mare. Ah ! intimitatea și perspectiva ce avui, privind de la ferestrele lor, îmi dădură o stare proastă de descurajare : aș fi fost gata să slugăresc, chiar în tură cu servitoarea, numai să trăiesc în această vilă micuță, o lună de toamnă frumoasă, ca aceea pe care o petrecusem la Ghazir... Eram însă hotărît să nu petrec decît o noapte la Sara ! A doua zi, după plecarea lui Musa, aveam să părăsesc și eu Beirutul.

Totuși, rămăsei să contemplu, acolo, singur Mediterana în amurg. Alături, într-o odaie, Musa și fiică-sa tăifăsuiau. Îmi cercetai din nou conștiința și mă întrebai, pentru a suta oară, dacă nu eram pe-un drum greșit, dacă nu eram chiar un nebun, vrînd ca de-a lungul vieții mele să nu fac nici un fel de concesii societății, în vreme ce toată lumea le face ; să nu abdic din timp în timp, deși totul era abdicare în jurul meu, fiindcă nevoia de-a exista, cît mai confortabil cu putință, era mai puternică decît toate moralele din lume ; că însuși Mihail — care voia să fie „dintr-o bucată“, preferînd să cutreiere pămîntul, cu traista în spate, decît să se plece cerințelor familiei sale aristocrate — se vede, acum, în situația de-a alege între o viață aproape dezonorantă și sinucidere și să opteze pentru prima. Cazul său mă tulbura profund. Întorsei problema pe toate fețele, îngrozitor de singur, cu ochii plini de acest

măreț apus de soare care se reflecta în apele Mediteranei și pe crestele muntelui, într-o infinitate de nuanțe, de la auriu la violet. Oh, pămîntule, pămîntule! Numai tu poți să fi grandios și demn, în timp ce noi, ființele omenești, nu putem exista fără a ne înjosi reciproc.

Seara mîncarăm tăcuți, posomorîți și ne culcarăm numaidecît. Nimeni nu veni să ne tulbure, ceea ce fu o fericire. Mă culcai în același pat cu Musa, fără să-mi dau seama de ce, cu toate că din cele trei camere două aveau cîte un pat, iar ultima un divan. Cum dorm prost în doi, m-aș fi mulțumit cu divanul, deși n-avea nici cearceafuri, nici cuvertură, dar nimeni nu mi-a cerut părerea. Din fericire, bătrînul nu-mi bîzîi la ureche nici o litanie, așa cum mă așteptam. Mă lăsă gîndurilor mele învălmășite și vuietului strașnic al mării, pe care-l asculta și el, cu ochii deschiși, senin. Cu puțin înainte să adormim, îmi puse mîna pe umăr și-mi spuse :

— Nu trebuie să te simți pierdut... Eu plec. Dar tu n-o să fii obligat să trăiești în bordelul lor, fiindcă îți voi da o liră turcească și o să poți pleca la Damasc. Să nu ceri nimic lui Solomon. E mai bine. Și dacă fata mea o să vrea să te ajute, eu zic s-o refuzi.

Îmi vorbea cu vocea înecată în lacrimi. Terminînd, mă îmbrățișă și se întoarse cu fața la perete.

A doua zi dimineața, cînd toți ai casei dormeau încă, ne-am strecurat ca doi hoți, să ne fumăm ultimele narghilele la malul mării. Musa era otrăvit pînă-n vîrful unghiilor, de ura ce o nutrea împotriva Sarei. Gîndul de-a se întoarce acasă ca o curcă plouată, după ce își promisese c-o va aduce — cu sau fără voia ei — îi era mai apăsător decît dacă ar fi trebuit să le anunțe moartea Sarei.

— Ți-o jur că m-aș îmbăta de bucurie, dacă aș vedea-o lungită moartă, colea, sub ochii mei. Tîrfa dracului!

Nu-mi erau boii acasă, în dimineața aceea, pentru a aproba cu entuziasm un atare exclusivism sentimental. Îl simțeam fratele meu, dar în același timp, copleșitor de nedrept. Încercai să-i comunic sărmanului tată propriile-mi îndoieli, ca să-i micșorez violența urii. Osteneală zadarnică.

— Desigur!... Ți-e ușor să fi îngăduitor, pentru că nu ești în cauză!

— Ba da, prietene, mă aflu în același cazan cu tine!

Toată viața mea e în joc. În clipa de față, sînt pe cale să realizeze osatura sufletului meu ; ea va fi solidă sau hibridă, după cum voi înțelege sau nu, de pe acum, legile existenței normale. Fiindcă numai sfinții și nebunii pot să ducă o viață anormală și eu n-aș vrea să fiu ca vreunul dintre ei.

Musa mă privi auirit :

— Dar ce caută nebunii, sfinții și osatura sufletului tău în bordelul Sarei ?

— Iată ce caută : eu mă întreb — și tu trebuie să te întrebi, la rîndul tău — dacă avem dreptul de-a impune cuiva regulele morale care ne convin. De pildă, urăsc egoismul și aș fi în stare să impun lumii dreptatea, cu lovituri de bici ; dar cine îmi garantează că nu sînt un nebun, susținînd că justiția trebuie să guverneze, în mod normal, viața oamenilor ? Iar în cazul Sarei, de ce vrei tu ca ea să judece cinstea și necinstea cu capul tău și nu cu al ei ? Știi tu că în Japonia prostituția se practică, pe față, de tinerele fete din lumea bună, înainte de măritiș, ca să-și strîngă zestre și că după aceea își găsesc bărbați foarte respectabili.

— Fac japonezii asta ? Ei bine, eu n-o să fiu niciodată japonez ! Da ! Ia spune-mi, ce te-a apucat, așa tam-nesam, să vrei să mă convingi că Sara ar avea dreptul să-și continuie acest fel de viață ?

— Pentru că simt în mine o puternică nevoie de-a înțelege, înainte să condamn ! Uită-te la Mihail : el n-a vrut să facă nici o concesie alor săi și a plecat de-acasă, ca să ducă o viață sfirtecată de concesiuni și, pe deasupra, vrednică de plîns, ceea ce, în realitate, înseamnă un faliment al dorinței noastre de independență și poate o pedeapsă. Dar mă întreb : cine are dreptul de-a defini natura concesiilor ce convin temperamentului nostru ? Fata ta, Ghizela, are oroare de prostituție ; ea e gata să se plece, chiar și în fața unui bărbat care ar face-o să sufere mii de ofense. Sara, cealaltă fată a ta, are, cu siguranță, oroare de viața cinstită care-i place Ghizelei ; ea preferă să-și piardă urma în lume și să se culce cu primul venit, pentru un pumn de bani sau pentru o masă. Tot așa răspundeam și eu mamei mele, cînd mă întreba pentru ce duc o viață de vagabond ; și cum e și natural, mama nu mă înțelegea. Tu n-ai s-o înțelegi deloc pe Sara, la fel ca și părinții lui Mihail, pe bietul lor fiu. Dar, pentru mine, problema e alta. Pînă acum am vorbit despre neînțelegerile între copii și părinți,

certuri trecătoare între două generații. Pentru mine, conflictul, foarte grav și permanent, este în altă parte. Și anume, atunci cînd individul, afectuos și sociabil, dar îndrăgostit de această independență care-i libertatea mișcărilor sale, se ridică împotriva societății omenești, a cărei existență este clădită tocmai pe renunțarea fiecăruia dintre noi, la această libertate. Și atunci, mă întreb, și pe bună dreptate, dacă nu e aici drama, asemănătoare cu a șoarecelui în ghearele pisicii. Dar nu-i totul : cînd citesc, printre rînduri, scrisorile lui Mihail, mă întreb dacă nu-i pe cale să-și blesteme pasiunea pentru libertatea mișcărilor sale, dacă nu le socoate ca o aberație a spiritului său, mai mult victima orgoliului nostru decît ca o necesitate absolută, ca o condiție de viață. Și, în cazul ăsta, la ce servesc toate suferințele pe care le acceptăm ca un preț de răscumpărare a fericirii noastre, pentru că nu există fericire, iar abdicarea te pîndește la capăt ? Nu-ți mai spun că, în ziua tardivei abdicări, s-ar putea să ai teribila remușcare filială, de-a fi rănit, adesea mortal, sufletul unei mame, al unui tată, care s-au sacrificat pentru tine. Vezi tu, Musa, iată de ce nu știu pe cine să compătimesc mai mult, pe tine sau pe Sara, care din voi are dreptul la dragostea mea pentru om.

. . . .

Nu-mi închipuiam, în ziua despărțirii noastre, cîtă dreptate avusesem ca să-i țin lui Musa acest „discurs“ de milă frățească.

Bătrînul s-a despărțit de fiică-sa, nevrînd s-o îmbrățișeze. Eu am plecat la Damasc, a doua zi. Cîteva săptămîni mai tîrziu, logodna Ghizelei fu ruptă din pricina Sarei. Nefericitul tată muri subit.

Apoi cinci ani trecură, la capătul cărora mă găseam eu însumi destul de prăpădit, cu trupul și sufletul, din vina aceluia care ne-a creat, în același timp buni și răi, inteligenți și proști. Într-o zi de noiembrie 1911, am debarcat pentru a șasea oară în această Alexandrie a Egiptului, plină de amintirea lui Musa. La „Fortul Napoleon“, un biet bar, descoperii o biată Sara, care, din mică și delicată, devenise un fel de pisică jigărită și murdară, cu ochii înfundați în orbite, părul vraiște și gura — mai ales gura — cusută, lipită pentru veșnicie. Ea se afla înapoia unei tejghele răpănoase, cu privirea în stradă, în timp ce un băie-

ţel arab, slăbuţ, servea doi tineri marinari olandezi, beţi de viaţă şi sburdalnici ca doi căţei. Marinarii nu încetau cu glumele, puţin măgulitoare, la adresa damei mute de la tejghea, pe care o luau drept o mumie de curînd scoasă din sarcofagul ei.

Mă aşezai foarte aproape de uşă şi cerui un vermut.

Nici sunetul vocii mele, mai mult decît prezenţa mea, nu clinti măcar un muşchi de pe figura Sarei. Totuşi, eram sigur că mă recunoscuse.

Plătii şi ieşii.

Nisa, martie 1934